

Çatışma/ Savaş Durumlarında Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Risklerinin Yönetimi¹

Saadet GÜNDOĞDU (Sorumlu yazar)

*Dr. Öğretim Üyesi/ Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Samsun Üniversitesi, Türkiye
saadet.gundogdu@samsun.edu.tr*

Zeynep Gül ÜNAL

*Prof. Dr. Restorasyon Anabilim Dalı/ Mimarlık Fakültesi Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
zgulunal@gmail.com*

ÖZET

21. yüzyıl dönümünde meydana gelen afetlerin sıklığındaki ve büyüklüğündeki önemli artışlar kültür mirasına da büyük oranda zarar vermektedir. Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte küreselleşme hareketi bilgi- iletişim teknolojilerindeki hız ve kapasiteleri artırmış, tüm dünya üzerinde yaşanan olayları etkilemiştir.

Bu çalışma, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaşanan savaş ve çatışmalarda ağır hasar gören/ yok olan tarihi yerleşimler ve kullanıcılarının toplu olarak göç etmesinin somut ve somut olmayan kültür mirasının korunması üzerinde oluşturacağı etkileri incelemekte, mekân-kullanıcı birlikteliğinin önemini vurgulamakta, geleneksel bilgi, geleneksel malzeme/ uygulamalar/ kaynaklar- hikâye anlatıcılar ve benzeri diğer kayıpların afet sonrası iyileşme sürecindeki etkisini göç- geri dönüş bağlamında ele almakta, oluşan koruma problemlerini tanımlamayı ve çözüm önerilerini bir metodoloji üzerinden geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma sürecinde elde edilen bilgiler değerlendirilip verilere dönüştürüldüğünde, konunun ele alınışında/ irdelenişinde; insan kaynaklı afetlerin doğal kaynaklı afetlere, toplu/ kitle halinde yapılan göçlerin büyüklüğü bağlamında normal göçme hareketlerine göre kültür mirası üzerindeki etkisinin farklı veriler sunduğu görülmüştür. Bunun yanında, 1900'lerin son çeyreğinde Dünya'da yaşanan ekonomik, teknolojik ve diğer değişikliklerin araştırılan konuların süreçleri ve sonuçlarına etkisinin farklı olması bu çalışmasının zaman kriterine bağlı çalışılmasını sağlamıştır.

Savaş ve çatışmaların sebep olduğu tüm olumsuz durumların en aza indirilebilmesi kültür mirasının korunması süreci, afet riskinin azaltımı çalışmaları, geri dönüş süreçlerinin planlanmasının bir arada **bütüncül bir yaklaşımla** ve oluşacak risklerin doğru yönetilmesi ile mümkün olabilir. Bunun sonucunda bölgenin yeniden canlanması, kültürün devamlılığı, mekânın asıl kullanıcısıyla bir arada tutulmasını "kültürel sürekliliği" sağlayacaktır.

Bir çözüm modeli oluşturabilmek için zamansal/ dönemsel ve etkisel benzerlikleri olan ve olmayan alanlar/ ön örnekler öncelikli olarak araştırılmıştır. İncelenen örnek olay araştırmalarından elde edilen veriler, çatışma/ savaş süreçlerinde oluşabilecek benzer riskleri yaşayabilecek olan veya yaşayan yerlerde **riskleri azaltabilmek için** değerlendirilip model önerisine temel hazırlamayı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: kültür mirası, sürdürülebilir geri dönüş, kullanıcı katılımı, kültürel süreklilik, savaş/ çatışma, afet risk yönetimi.

¹ Bu makale YTÜ'de Prof. Dr. Zeynep Gül Ünal tarafından danışmanlığı yapılan "21. Yüzyıl Dönümünde İnsan Kaynaklı Afetlerde Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Risklerin Yönetimi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Management of Risk for the Historic Environment From Mass Migration and Return Processes due to War/armed Conflict

ABSTRACT

A result of the significant increase in the frequency and magnitude of disasters occurring at the turn of the 21st century is severe damage to the cultural heritage. Particularly in the 1990s, the globalization movement rapidly increased the speed and capacity of information and communication technologies and thus impacted events all over the world.

This study examined the effect, since the last quarter of the 20th century, of wars and armed conflicts on historical settlements, many of which that have been damaged or destroyed. and the effect of the mass migration by those affected by such conflict on the preservation of tangible and intangible cultural heritage. In addition, this study emphasized the importance of space-user association and discussed the effect of the loss of traditional knowledge, materials, practices, resources, and storytellers, and other similar losses, in the post-disaster recovery process in the context of migration-return, with the aim of identifying the protection problems that occur and developing suggestions for solutions through a methodology.

When the information obtained in the research process is evaluated and converted into data, in the handling / examination of the subject; It has been observed that the impact of human-induced disasters on natural heritage on the cultural heritage in comparison with the normal immigration movements in the context of the size of the mass / mass migration. Along with this, the fact that the effects of economic, technological and other changes experienced in the last quarter of the 1900s on the processes and results of the researched subjects made this study work according to the time criteria.

The mitigation of all negative situations caused by human-created disasters can only be possible if it includes the protection of cultural heritage; thus, disaster risk mitigation studies with a holistic approach, and proper risk management are necessary. Thus, the revival of the region and the continuity of culture by keeping the space by the original users will ensure cultural continuity.

In order to create a solution model, areas / preliminary samples with and without temporal / periodic and effective similarities were researched primarily. The data obtained from the analyzed case studies provided the basis for the model proposal to be evaluated in order **to reduce the risks** in places that may or may experience similar risks that may arise during conflict / war processes.

Keywords: cultural heritage, sustainable return, user participation, cultural sustainability, war/ armed conflict, disaster risk management.

1. GİRİŞ

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla, **soğuk savaş dönemindeki birlik düşüncesi yok olup**, heterojen unsurlar üzerinde oluşmuş olan siyasal yapılarda çatlama oluşmasına sebep olmuştur. **Bunun getirileri de** alt-bölgesel düzeydeki denetim olanaklarının ortadan kalkması, çatışmaların yaşandığı bir döneme girilmesine yol açmıştır (Emiroğlu ve Çakır, 2008, s.86). Yaşanılan güvenlik ortamı ve mevcut tehditler, bu durumun oluşturduğu etkiler, **yöntemlerin güncellenme ihtiyacını** ve afet yönetimine olan bakışın değişmesini gerektirmektedir.

Değişen değerler ve parametreler çatışmaların, göçlerin artmasına ve bunun sonucunda kültür mirası üzerinde birden fazla konuda **yeni riskler ve bozulma kaynaklarının** oluşmasına sebep olmuş, çözüm yolunda, değişiklikler/ eklemeler yapılması gerektiğini göstermiştir. Ayrıca çatışmalar sonlandığında yaşanılacak olan geri dönüşlerde sağlıklı/ sürdürülebilir çözümler üretilemezse, eve dönüş gecikirse, koruma bağlamında başka yeni

riskler de oluşacaktır.

Somut olmayan kültür mirası sözleşmesinde kültür mirası tanımı değişmiş ve genişletilmiştir. Bu durum miras alanlarında afetlerle ilgili oluşabilecek **risklere karşı** sadece somut değil somut olmayan kültür **mirası öğelerinin de korunmasına** ilişkin stratejilerin belirlenmesi ve böylece afet risklerine hazırlık sürecinde çalışılmaya başlanması yönünde kararlar alınmasını sağlamıştır (Ünal ve Kaptan, 2012).

Savaş ve çatışmalara bağlı gelişen toplu göçlerde somut ve somut olmayan kültürel değerler nasıl etkilenmektedir? Bu özel durumda koruma önlemleri nasıl geliştirilmelidir? Bir afet risk yönetim süreci ile kültür mirasının koruma süreçlerini "göç ve geri dönüş" hareketi ile bütünleştirecek sistem nasıl oluşturulmalıdır? Çalışma, bu ve benzeri sorulara cevap aramıştır.

Zamanla; toplu göçlerle birlikte yakın çevreye dağılan yapı parçalarının yok olması, bozulma hızının artması, belge değerinin kaybolmaya başlaması, uzman sıkıntısının oluşması, bilimsel kaynakların azalması, geleneksel/ yerel yapı bilgisi ve uygulamaların kaybının hızlanması, malzeme- uygulama eksikliğinin artması, demografik yapının farklılaşması yeni risklere **sebep olacaktır**. Bu değerlerin kaybının önlenme çabası geri dönüş konusu bağlamında daha fazla araştırmayı gerektirmektedir.

Savaş, çatışma, göç durumlarında kültür mirasının korunması kapsamında imzalanan uluslararası anlaşmalar incelenmiş, uluslararası bağlayıcılığı olan maddeler sentezlenmiş, konu ile ilişkisi bulunan bölümler, alt başlıklar değerlendirilmiş ve bunlar oluşturulan risk yönetimi planı modelinde veri olarak kullanılmıştır.

Çalışmada "savaş/ çatışmaya bağlı toplu **göçler ve geriye dönüş** sürecinde tarihi çevreye yönelik risklerin yönetimi"nin planlaması modeli; çalışma sürecinde araştırılan örnek olaylar, yapılan etki değerlendirme çalışması ve araştırmalar sonucunda elde edilen verilerle tespit edilen risklere/ problemlere yanıt olarak sistematik şekilde oluşturulmuştur. Afet risk yönetimi çalışması afet sonrası aşamasına yoğunlaşan, öncesi, **sırası ve sonrası** uygulamalarının koruma bağlamında tümünü kapsayan bir çözüm önerisi geliştirilmiştir.

Bu çalışma "kültür mirasına yönelik afet risklerinin yönetimi" kapsamında; savaş, çatışmalar ve bunlara bağlı olarak gerçekleşen toplu göçleri, zarar/ hasar gören somut ve somut olmayan kültür mirasının daha dirençli hale getirilmesi için gerekli olan stratejileri ve uygulamaları tanımlamaya çalışmaktadır. Afet risk yönetimi yaklaşımında kültür mirasının özgün kullanıcısının katkısı ve katılımı ile korunabilmesi için **süreçler bu çalışmada yeniden değerlendirilmektedir**.

Tarihi çevrede gerçekleşmiş olan çatışma/ savaşlar, bunlara bağlı gelişen toplu göçler ve bunların sonucunda mekân, kültür mirası üzerinde yarattığı değişimler hem ayrılan/ terkedilen yerde/ anayurtta hem de gidilen yerde incelenmesi gerekmektedir. **Bu çalışmanın yoğunluğu ise göç veren yerler üzerinedir**.

Çatışmanın yanı sıra **çatışma analizi** kavramı; çatışmanın profilini/ strüktürünü, nedenlerini, aktörlerini ve dinamiklerini tespit eden sistematik bir çalışmadır. Çatışma analizinin çözümlenmesi, çatışma süreçlerinde kültür mirasına verilen zararın analizinin yapılmasını sağlamakta ve rehabilitasyon sürecine çıktılar sağlamaktadır (URL 1; GPPAC, 2015).

Çalışılan örnek olay bölgelerinin; gerçekleşen savaş/ çatışmalarda etkilediği alan büyüklüğü, alınan önlemler kentsel doku üzerindeki etkileri incelenmiştir. Sonrasında ise toplu göçün kültür mirasının üzerinde oluşturduğu etkiler değerlendirilerek **çatışma öncesi, sırası ve sonrasında** yapılması gerekenler, farklı derecelerde önceliğe sahip olan müdahale alanları için yapısal ve yapısal olmayan müdahale türlerinin ortaya konması, müdahale araçları ile sürecin tanımlanması, kültür mirasının korunmasını

sağlayabilecek daha sağlıklı, hızlı ve programlı bir planlama (etkin uygulanabilir zarar azaltma politikaları, geri dönüş ve koruma) çalışması geliştirilerek çözüm önerileri oluşturulmuştur.

Örnek olay çalışma alanları 20. yüzyıl son dönümüne kadar korunagelmış ancak çatışma/ savaş nedeniyle zarar görmüş ve kullanıcısının büyük bir bölümünü kaybetmek zorunda kalmış bölgelerdir. Bosna Hersek, Kosova, Lübnan- Beyrut ve Suriye’de yaşanan savaş-göç sorunu üzerinden örnek olaylar incelenmiştir. Gerçekleşen savaş, göç, geri dönüş, kültür mirası ilişkisi ve yer değiştirme- kültürel sürekliliğin kopması durumu ardından 2011’den itibaren Suriye’de yaşanan aktif iç savaş ve göç durumunun hareket edilen ve gelinen yer açısından incelenmiştir.

Bu 4 örnek olayda detaylı olarak; çatışma sonrasında zarar/ hasar gören kültür mirasına (anıtlar, sivil mimari, dünya miras alanları...) ait verilerin tutulması, coğrafi bilgi sisteminin kurulması, ulusal yasal düzenlemede kültür mirasını korumaya özgü maddeler oluşturulması, uluslararası yasal düzenlemelere/ yönetmeliklere uyulması, yeniden yapılanma aşamasında vizyon oluşturulması, ulusal kaynakların yeterli kullanımı, patlamamış mühimmatın temizlenmesi, Dünya Bankası’nın finansal yardımları, üniversitelerdeki ve uluslararası kuruluşlardan akademik/ bilimsel destek sağlanması, nitelikli enkazın depolanması, yeniden yapılanma sürecinde özgün kullanıcı/ katılımcı etkisi, onarılan tarihi dokuya özgün kullanıcının yerleşiminin sağlanması gibi elde edilen bilgiler kültür mirasının göç durumlarında nasıl korunacağına dair önerilerin tanımlanmasını sağlamıştır.

Yukarıda bahsedilen tüm durumlar değerlendirildiğinde **her bölgenin kendine ait özellikleri** göz önüne alınarak, **süreç ilişkisi bir arada düşünülerek** çözüm önerileri üretilmesinin gerekli olduğu görülmektedir.

2. ÇATIŞMALARDA/ SAVAŞLARDA TARİHİ ÇEVRENİN KORUNMASI’NIN YASAL ÇERÇEVEYLE İLİŞKİSİ

Uluslararası toplumlar, kültür mirası yıkımlarının çoğuna tanık olduktan ve savaşların sonucuna karşı bilinçlendikten sonra, çatışmaların sivil halk üzerindeki etkisini azaltma girişimlerinde bulunmuş ve kişilere ait mülk konusunda çalışmalar yapmıştır. **Sözleşmeler düzenlenmiş, uluslararası kanunlar çıkarılmış ve ceza kavramı gelişmiştir.** Savaşlar, çatışmalar kültür mirasının korunması ile ilgili uluslararası platformda ilk defa düzenleme yapılmasını sağlamıştır.

1. Dünya Savaşı’nda yaşananlara bağlı olarak müzeler ve kütüphanelerin zarar görmesi üzerine uluslararası anlaşmalar yapılmaya başlanmıştır. 2. Dünya Savaşı’nın ardından ise teknoloji ve sanayi/ hava bombardımanı alanındaki gelişmeler savaşın miras alanlarına/ tarihi kentsel dokuya olan etkisini artırmıştır. Bunun dışında yağmalama, soygunlar, el koymalar da önemli oranda artmıştır.

1864’te yapılan 1. Cenevre Sözleşmesi ile başlayan, savaşın sebep olduğu yıkımın üzerinden dolayı olarak kültür mirasının korumasını da niteleyen uluslararası anlaşmalar birbiri ardına düzenlenmiştir. 1899’da Lahey’in onaylanması sonrasında 1907, 1931, 1933 ve 1935 tarihli konferanslar birbirini destekleyerek ilerlemiştir. 1945’te UNESCO kurulmuştur. UNESCO 1954’te “Lahey Sözleşmesi ve Protokolü Silahlı Çatışma Durumlarında Kültür Mirasının Korunması”nı yayınlamıştır. İlk defa birebir çatışma ve kültür mirası ilişkisini doğrudan içeren belgedir. Kültür mirasının risklere karşı korunması faaliyetini gösteren ilk sözleşmedir. 1972’de Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi imzalanmıştır. 1977’de Ek 1 Protokol düzenlenmiştir. 1993’te Dünya Miras Alanları Yönetim Kılavuzu, 1996’da Uluslararası Mavi Kalkan Komitesi kültür varlığını müdahale tehdidine karşı korumak için kurulmuştur. 1999’da 1954 Lahey’in II. Protokolü gerçekleştirilmiştir ve yerel toplumun çalışmalarda görev alması kararı alınmıştır. Süreç özel korumadan gelişmiş korumaya doğru genişletilmiştir. ICOMOS’un danışmanı olarak sivil toplum kuruluşu ICORP risk durumlarında mirası koruma amacıyla kurulmuştur. 2005’te

Hyogo Faaliyet Çerçevesi Dünya Konferansı Afet Risk Azaltımı, 2011'de Paris Bildirgesi Kalkınmanın Bir İtici Olarak Miras, 2012'de Sürdürülebilir Kalkınma Yerel Toplulukların Rolü düzenlemesi, 2015'te Sendai Dünya Konferansı Afet Risk Azaltımı (SFDRR), Bonn Bildirgesi, BM tarafından düzenlenen Habitat III "BM Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim", ardından "Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi" (SDG) kabul edilmiştir. Burada mirasın ve kültürün insan gelişimdeki oynadığı temel rol vurgulanmakta ve dünyada doğal ve kültürel mirasın korunmasının güçlendirilmesi ve bu yolda çabaların artırılması gerektiği tavsiye edilmektedir. En Son Ekim 2017'de UNESCO'nun 39/C "Silahlı Çatışma Zamanlarında Kültürel Çoğulculuğun Teşvik Edilmesi ve Kültürün Korunması için UNESCO'nun Destek Stratejisi" çalışma konusunu özel alan "Süren Barışın Anahtarı" (The Key to Lasting Peace) isimli alt başlıkta direncin güçlendirmesinde barışçıl ve sürdürülebilir kalkınmanın engellemesine karşı direnç kazanma çabalarının gerekliliği ele alınmaktadır.

Mirasların çevresi ile insanların karşılıklı uyumu binlerce yıl boyunca birikmiş olan geleneksel bilgiyi yansıtmakta ve temsil etmektedir. Bu nedenle kendi doğasında var olan ve toplumlar için sembolik değeri bulunan mirasın sosyo-ekonomik gelişmelere de katkısı bulunmaktadır. Kültür mirasını yaşatan süreç ve bu süreci oluşturan bileşenler çok önemlidir.

Göçmenlerin geriye dönme süreleri uzadıkça zarar görülebilirlik, olası hasarların derecesi artmaktadır. Sonuç olarak riske yol açan tehlike ve zarar görülebilirliğin yönetilebilmesi önem kazanmaktadır.

Yerel halkın; yerel/ yöresel mimarının onarımında ve kullanımında, yerel üretim bilgisiyle, yerel malzeme üretimi/ kullanımıyla sağladığı katkı hem miras değerlerinin sürdürülebilir şekilde korunmasına hem de sürdürülebilir bir barışa yardımcı olmaktadır.

Tüm veriler sentezlendiğinde/ değerlendirildiğinde, belirli bir zaman dilimi içerisinde yaklaşan tehlikelere karşın hassas bölgeler tahmin edilebilecektir. Bu tehlikelerin tespiti, çalışmada önerilen modelde anlatılanların yapılmasını ve böylece risklerin azaltılmasını sağlayacaktır. Ancak konu üzerine çalışan resmî kurumlar bu bilgileri/ bölgeleri net bir şekilde paylaşmamaktadır. Kültür mirasının korunması üzerine çalışan uzmanlar tarafından disiplinler arası çalışmalar yapılarak, veriler sentezlenerek, riskin yüksek olduğu bölgeler tespit edilerek çatışma/ savaş öncesinde yapılabilecek uygulamalar sayesinde oluşabilecek kayıpların azalmasını sağlanabilecektir.

3. ÇATIŞMAYA/ SAVAŞA BAĞLI TOPLU GÖÇLER VE GERİYE DÖNÜŞ SÜRECİNDE TARİHİ ÇEVREYE YÖNELİK RİSKLERİN YÖNETİMİ MODELİ/ PLANLAMASI

Savaş/ çatışma afetlerinden önce hazırlanan "Afet Yönetimi Planları" kültürel değerlerin varlığını tehdit eden etkilerin afet sürecinde ve afet sürecinin hemen sonrasında acil müdahale ve rehabilitasyon aşamasında daha kolay kontrol edilmesini sağlamaktadır.

"**Kültür mirasına yönelik afet risklerinin yönetimi**" çalışması, kültür mirasının daha dirençli hale getirilmesi için gerekli olan stratejileri ve uygulamaları tanımlamaya çalışmaktadır.

Çalışma sürecinde miras, göç, savaş-çatışma konuları ile bağlantılı ya da doğrudan ilgili olan yasalar, uluslararası anlaşmalar karşılaştırılmış, harmanlanmış, birçok uluslararası kuruluşun yayınlamış olduğu sayısal veriler değerlendirilmiştir. Ayrıca yapılan değerlendirmeler sonucu barış zamanı yeniden yapılandırma sürecinde kültür mirasının, yerel kullanıcının, geleneksel/ yerel dokunun/ mekanların, mimari sistemlerin sürdürülebilir gelişim ve kapasite artırmadaki önemi gerekli tüm temel çabalarda ortak bir sonuç olarak görülmüştür.

Bunun yanında; kültür mirasının risklere karşı korunması için **afet risk yönetimi** planını kapsayan ülke/ bölge geneline hitap eden ve bunların sahip olduğu tüm kaynakları kullanan, konu ile ilgili tüm kurumları kapsayan **bütünsel bir sistem** oluşturulması gereklidir. Afet yönetim sistemi içinde yer almayan kültür mirasının korunması

çalışmaları, afet öncesi risk azaltım ve hazırlık, afet sırası müdahale, afet sonrası hasar tespiti, iyileştirme ve restorasyon aşamalarına dâhil edilememektedir.

Savaş ve çatışmalarda afet yönetimi yaklaşımında kültür mirasının **özgün kullanıcısının katkısı ve katılımı** ile korunabilmesi için süreçler **yeniden** değerlendirilmektedir. Normal afet yönetimi döngüsünde afet öncesi, sırası ve sonrası hem yaşanan savaşın şeklinin farklılaşması hem teknolojinin ilerlemesi hem de kamuoyu ve uluslararası kuruluşların tutumu dolayısı ile bu döngü üzerinde farklı dilimler, iç-içe geçen alanlar oluşturmaktadır.

Gerçekleşen savaş ve çatışma benzeri afetlerde toplamda ülke dışına yapılan göçlerin ve ülke içinde yer değiştirmelerin ülke nüfuslarının yarısından fazla olması kültür mirasının korunmasında "**eve dönüş ve tarihi doku rehabilitasyon sürecinin planlanması**"nın önemini, yeniden yapılanmadaki teorik ve pratik gerekliliğini tanımlamaktadır.

Çatışma veya savaş gerçekleşen ülkelerde afet yönetimi planı bulunmuyorsa buna uygun bir çalışma yapılması ya da afet yönetimi planının yürürlükte bulunan yerel uygulamaların, yerel/ ulusal yasaların içerisine entegre edilmesi gerekmektedir.

Tüm çalışmalar harmanlandığında oluşturulan "Savaş/ Çatışmaya Bağlı Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde **Tarihi Çevreye Yönelik Risklerin Yönetimi**" evreleri planlaması;

- 1- Çatışma/ Savaş Öncesi "Risk Azaltma ve Hazırlık Evresi"
- 2- Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında "İzleme ve Kapasite Koruma Evresi"
- 3- Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku

Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" olarak 3 safhada ele alınmaktadır.

Bu 3 safhada yer alan çalışmalar afet risk yönetimi genel çerçevesinde anlatılmakta ancak tüm çerçeve bu çalışmada çatışmaya/ savaşa göre özel kavramsal tanımlanmakta, buna bağlı olarak tablo anlatımı şeklinde basamaklandırılmakta ve modele dönüştürülmekte, ayrıca "çatışma/ savaş sonrasında rehabilitasyon evresi **eve dönüş ve tarihi doku rehabilitasyon sürecinin planlanması**" özelinde de detaylandırılmaktadır.

Model önerisinde yer alan alt başlıklar ve basamaklar çatışma/ savaş öncesi, sırası ve sonrası evrelerinde kültürel değerlerin korunmasını planlarken bu kapsam içerisinde yerel kullanıcıya yer verilmesini, yer değiştirmenin/ sağlıklı eve dönüşün planlanmasını, tüm basamakların bir arada **bütün olarak aktarılmasını** sağlamakta bundan ötürü çerçeve şekli ve içeriği ile daha önce kültür mirası ve risk yönetimi üzerine çalışan kuruluşların oluşturmuş oldukları afet risk yönetimi çerçevesinde yer almamaktadır.

Yukarıda anlatılan durum ve imkânlar değerlendirildiğinde misafirlerin en uygun zaman ve barış ortamında memleketlerine **geri dönüşlerinin programlı** olarak sağlanması, **doğabilecek riskler** için en iyi çözüm yollarından birisidir. Ayrıca varış ülkelerindeki gönüllü geri dönüş, istihdam, eğitim veya eğitim-geri dönüş çalışmalarının hepsinin sürdürülebilirliğe katkıda bulunduğu görülmektedir.

Bu model çalışması yerel katılımcının, eve dönüş olmadan önce, eve dönüş sürecine dahil edilmesini planlanmaktadır. Model önerisinde hem genel hem de özel çerçeveler oluşturulmaktadır.

Çatışma sonrası geri dönüşün "**mülteci döngüsünün sonu**" anlamına gelmediği daha ziyade, uzun süreli yeniden entegrasyon sürecinin başlangıcı (Rogge 1994; Hammond 1999) olduğu konu üzerine yapılan çalışmalarda anlatılmaktadır.

Çatışmanın ardından koruma çalışmalarının programlı bir şekilde başlayabilmesi, temel kent içi **yaşamsal ihtiyaçların sağlanması** aşamasından sonra gerçekleşebilmektedir.

Çizelge 1. İnsan kaynaklı afet- savaş/ çatışma risk analizi tablosu

Afet Türü	Tehlike	Olası Riskler	Zarar Görebilirlik Nedenleri	Yönetilebilirliği Artıran Unsurlar
İnsan Kaynaklı	Çatışma/ Savaş	-Can kaybı yaralanmalar -İş sürekliliğinin durması - barınma, beslenme ve güvenlik ortamından yoksun kalınması -Genel yıkım ile tarihi yapıların yıkılması -Hedefli yıkımlarla simgesel yapıların yıkılması -Yasa dışı kazıların gerçekleşmesi -Yasa dışı eski eser kaçakçılık trafiğinin artması/ eserlerin yağmalanması -Müzelerdeki objelerde hasar oluşumu/ objelere kasıtlı zarar verilmesi -birçok alanda yangın gerçekleşmesi	-Bölgenin kültürel miras yönünden zengin olması (tarihi ve geleneksel yapıların çokluğu) -Müzelerin ve sahip oldukları eserlerin kıymetli objeler olması -Uyarı, izleme vb. yetersiz olması -Ülke içinde ve ülke dışına göç eden kişi sayısının toplam nüfusun yarısından fazla olması -göç ile ilgili bir planlama veya afet yönetimini destekleyecek veri tabanı vb. olmaması ...	-Ülkedeki tarihi eserlerin toplum belleği açısından önemli olması -Eserlerin somut ve somut olmayan değerler açısından halk için önemli olması -Uluslararası kuruluşlardan teknik olarak nitelikli uzmanların yardım sağlayabilecek olması (öneri) -Askerlere, alanda çalışacak olanlara eğitim verilmesi

"Savaşa/ çatışmaya bağlı toplu göçlerde **ve geriye dönüş** sürecinde tarihi çevreye yönelik risklerin yönetimi" çerçeve kararı yol haritası olarak belirlenmiş ve tüm süreçleri içeren, yaklaşım ve ölçütleri belirleyen bir **rehabilitasyon kılavuzu** hazırlanmıştır.

Çizelge 2. Model önerisi rehber kılavuzu- Tablo 1

Savaş/ Çatışmaya Bağlı Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Risklerinin Yönetimi		①
		Tablo No
Rehber Kılavuz		1
Savaş/ Çatışmaya Bağlı Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Risklerin Yönetimi Evreleri Şeması		2
A Çatışma/ Savaş Öncesi "Risk Azaltma ve Hazırlık Evresi"		3
B Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında "İzleme ve Kapasite Koruma Evresi"		4-5
C Çatışma/ Savaş Sonrası Rehabilitasyon Evresi Eylem Planı		6
C Çatışma/ Savaş Sonrası Rehabilitasyon Evresi Eylem- Süreç- Katılım Çizelgesi		7
C- A Yasal Prosedürün Düzenlenmesi		8-9
C- B Fonların Kullanımı, Paylaşımı, Gelir Kaynaklarının Dağılımının Düzenlenmesi		10
C- C Patlamamış Mühimmat Temizliği Planlaması		10

C- F Enkaz Temizliği Planlaması	10
C -G Kültür Enkazının/ Kültür Molozunun Toplanması, Depolanması, Yerinde Onarım için Dağıtım Planlaması	10
C -D Durum Analizi Yapılması	11
C -E İhtiyaç Analizi Yapılması	11
C -H Hasar Analizi Yapılması	12
C -İ Hasar analizinin değerlendirilmesi, Gerekli acil önlemlerin alınması, Basit onarım çalışmalarının yapılmaya başlanması	13
C -J Eve dönüş çalışmalarına başlanması	14
C -K Kültür mirası değerlerinin sınıflandırılması, müdahalede önceliklendirme programı yapılması	15
C -L Müdahale Yöntemlerinin Belirlenmesi	16-17-18
C -N Geleneksel malzeme tedariki/ üretimi planlaması	19
C -P Yeni yapı malzemesi tedariki ve kullanımı planlaması	19
C -R Tarihi doku içinde yer alan tescilsiz hasarlı yapılara ilişkin kararların alınması	19

"**Savaş/ çatışmaya** bağlı toplu göçler ve geriye dönüş sürecinde tarihi çevreye yönelik risklerin yönetimi" evreleri planlaması isimli **2 Nolu tabloda**; daha önceden de başka çalışmalarda yer alan, bazı ülkelerde uygulanan ya da uluslararası antlaşmalarda desteklenen çalışmalar italik karakterle gösterilmektedir. Ancak C Evresi'nin C1 "Mevcut Durumun Planlama Amaçlı Tespiti" alt başlıkları 1, 2 ve 3 diğer çalışmalarda yer almış olsa da bu modelde oluşturulmuş olan C) Çatışma/ Savaş Sonrası Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" bütün olarak çalışma kapsamında değerlendirilerek bir araya getirilmiş, süreç olarak sıralanmış, birbiri ile ilişkilendirilmiş özgün bir çalışmadır. Detaylı olarak yararlanılabilecek kaynaklar tabloların sayfa sonlarında gösterilmektedir.

Çizelge 3. Savaş/ Çatışmaya Bağlı Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Risklerinin Yönetim Evreleri- Tablo 2

SAVAŞ/ ÇATIŞMAYA BAĞLI TOPLU GÖÇLER VE GERİYE DÖNÜŞ SÜRECİNDE TARİHİ ÇEVREYE YÖNELİK RİSKLERİN YÖNETİMİ EVRELERİ			2	
A	RİSKLİ BÖLGEDE TARİHİ DOKUDA YAPILACAK ÇALIŞMALAR	ÇATIŞMA/ SAVAŞ ÖNCESİ "RİSK AZALTMA VE HAZIRLIK EVRESİ"	C	
		A1) RİSK AZALTMA 1- <i>Kültür değerlerinin mevcut durumunun tespiti</i> 2- <i>Kültür değerleri- kullanıcı ilişkisini tanımlayan verilerin toplanması</i> 3- <i>Verilerin saklanacağı birden fazla fiziki noktada konumlanmış güvenli (Secure Network- SN) bilgi sisteminin oluşturulması</i> A2) HAZIRLIK 1- <i>Bütüncül risk analizi yapılarak risk parametresi yüksek tarihi çevre ve yapılar için koruyucu güvenlik önlemleri alınması</i> 2- <i>Acil durumda kültür varlıklarında ilk müdahale ile ilgili kapasite oluşturma eğitimleri verilmesi</i> 3- <i>Uzaktan izleme sistemleri (UNITAR/ UNOSAT) ile ilgili uluslararası protokollerin tanımlanması</i> 4- <i>Risk parametresi yüksek tarihi çevre ve yapılar ile ilgili tahliye ve hasar sonrası kültür enkazını/ kültür molozunu koruma protokollerinin yapılması</i> 5- <i>Kapasite oluşturma eğitimlerinin tatbikatlarla sınanması</i> 6- <i>Göç ve iskan konusu üzerine çalışan ulusal ve uluslararası kuruluşlarla, terk edilen tarihi doku/ kullanıcı ve yeni yer/ kullanıcı ilişkilerinin kaydedilmesi üzerine protokoller gerçekleştirilmesi</i>		
		B		ÇATIŞMANIN/ SAVAŞIN BAŞLAMASI- YAYILMASI SÜRECİNDE VE ÇATIŞMA/ SAVAŞ SIRASINDA "İZLEME VE KAPASİTE KORUMA EVRESİ"
B	ÇATIŞMA BÖLGESİ İÇİN DİŞARIDAN YAPILACAK ÇALIŞMALAR	B1) DİŞ/ KOORDİNASYON- DESTEK OFİSİ 1- <i>Dış Koordinasyon ve Destek Ofisi kurulması,</i> <i>- Uzaktan durumu izlenmesi,</i> <i>- Hasar verilerinin toplanması,</i> <i>- Uluslararası antlaşmaların uygulama/ ihlal durumunun izlenmesi ve bu bilgilerin ilgili birime aktarılması</i> 2- <i>Dokular/ yapılar ve kullanıcılarla ilgili olarak uluslararası protokollerle tanımlanmış olan uzaktan izleme sistemlerinin devreye sokulması</i> B2) DETAYLI DURUM/ HASAR VERİLERİNİN TOPLANMASI 1- <i>Alana ilişkin güvenli veri filtresinden geçirilmiş hasar/ hasarsızlık verilerinin toplanması</i> 2- <i>Alan- kullanıcı ilişkisindeki değişime ilişkin verilerin toplanması</i> 3- <i>Uluslararası antlaşmalar kapsamında korunan alanlar başta olmak üzere (WHS-DMA) mevcut durum raporunun oluşturulması (UNESCO SOC raporları)</i> 4- <i>Terk edilen tarihi doku/ kullanıcı ve yeni yer/ kullanıcı ilişkilerinin uluslararası göç koordinasyon organizasyonları ile paylaşılması</i> B3) ULUSLARARASI ANTLAŞMALARIN HATIRLATILMASI 1- <i>Kültür mirasının korunması üzerine akit taraf olarak imza konulan antlaşmaların, taraflara ilgili uluslararası kurallara uygun olarak hatırlatılması</i> B4) GÜNCELLENMİŞ ÇATIŞMA ANALİZİ YAPILMASI (Çatışma aktörlerinin, yıkımın yönünün, kullanıcıların yönünün değişmesi gibi) B5) ACİL MÜDAHALE 1- <i>Saha şartları uygunluğuna göre A2)-2 ve A2)-4'ün devreye sokulması</i> 2- <i>Mümkünse hasarın artmasına engel olacak, tarihi doku ve tek yapı ölçeğinde acil müdahale yapılması, eve dönüş sürecine katkı sağlayacak önlemlerin alınması</i> B6) KAPASİTE KORUMA 1- <i>Göç eden toplulukların yeni yerdeki durumunun izlenmesi,</i> 2- <i>Kültür- kullanıcı ilişkisini koruyacak sürekli eğitimlerin verilmesi</i>	C	
		ÇATIŞMA BÖLGESİNDE YAPILACAK ÇALIŞMALAR		C1) MEVCUT DURUMUN PLANLAMA AMAÇLI TESPİTİ 1- <i>Mevcut durum tespiti</i> 2- <i>İhtiyaç tespiti</i> 3- <i>Kapsamlı hasar tespiti</i> 4- <i>Çatışma Analizi* verilerinin savaş sonrası kültür varlıkları ve kullanıcı üzerindeki etkisinin irdelenmesi</i> C2) EVE DÖNÜŞ/ ERKEN DÖNEM REHABİLİTASYON PLANLAMASI C3) UZUN DÖNEM REHABİLİTASYON PLANLAMASI
		GÖÇ EDİLEN SAĞIN BÖLGE, ÇATIŞMA BÖLGESİNDE YAPILACAK ÇALIŞ.		

3.1 Çatışma/ Savaş Öncesi "Risk Azaltma ve Hazırlık Evresi"

Kültürel varlıkların sürdürülebilir olarak korunabilmesini sağlamak için koruma sürecinin öncelikli risklere göre yönetilmesi gerekmektedir (Kocalar, 2012, s:282). Afet öncesi gerçekleştirilen afet risk yönetimi için hazırlık ve risk azaltma aşamaları çalışmalarına bakıldığında, savaş ve çatışmalara bağlı olarak gelişen sorunlar konusunda hazırlık çalışmalarının bulunmadığı görülmektedir. Bu bölümde çatışma zamanında yaşanmaya başlayan toplu göçün doğuracağı riskler üzerine de alınabilecek önlem ve hazırlıklardan bahsedilmesi gereklidir.

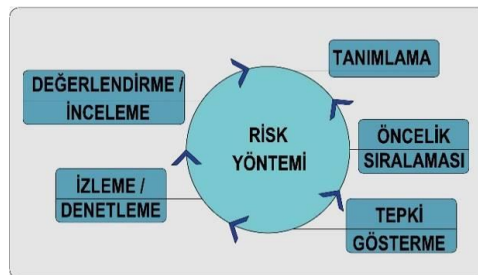
Savaş, çatışma benzeri afetler tamamen önlenemez ancak azaltıcı önlemler riskleri etkili şekilde azaltmayı sağlayabilmekte (URL 2, s.8) bu sebeple çalışmalar genel olarak risk azaltım ilkeleri şeklinde ifade edilmektedir.

Risk azaltma sürecinde; kültür mirasının çatışma durumlarında korunması bağlamında yasal mevzuatların (standart politika yaklaşımları) gözden geçirilmesi, yeniden değerlendirilmesi, düzenlenmesi gereklidir. **Hazırlık sürecinde ise;** ekibin harekete geçebilecek şekilde organize edilmesi, alternatif yapılar/ alanlar konusunda bilgilendirme yapılabilmesi gereklidir.

Bu dönemde yapılacak olan çalışmaların öncelikle çatışmanın gerçekleşme ihtimali yüksek olan bölgelerde uygulanması faydalı olacaktır.

Afet risk yönetim sistemindeki afet öncesini kapsayan risk yönetimi zarar azaltma çalışmaları afetlerden sonra iyileştirme safhasından başlayarak yeni bir faaliyete kadar devam etmektedir. Bu nedenle, **savaşa ve çatışmaya bağlı olarak gelişen toplu göçler** sonucu hem göç edilecek olan devletlerin yapacağı/ düzenleyeceği hem de çatışmanın yaşanabileceği ülkelerin konu üzerine, yaşanabilecek problemler için çözüm önerileri geliştirmesi gerekmektedir.

İnsan ve doğal kaynaklı afetler sonrası girilmesi yasak olan/ güvenli olmayan yerlerde acil durumda görevli olarak çalışanlar, acil durum aktörleridir. Büyük afetlerden sonra iş makineleri alanda insanları kurtarmak için çalışmaktadır. Ancak bu süreçte geleneksel yapılar ve malzeme zarar görmektedir. Acil durumlarda toplumunda görev almak isteyenler göz önüne alınarak, sivil toplum kuruluşlarına ve ilgili bu kişilere eğitimler verilmelidir. Lahey protokolü Madde 7'de ifade edildiği üzere; silahlı kuvvetlerin içerisinde kültür mirasını koruma birimi kurulmalı ve arkeolog, mimar, sanat tarihçi, restorasyon ve geleneksel sanatlar uzmanı gibi farklı mesleklerden uzmanlar görevlendirilmelidir. Çatışma sırasında ve sonrasında; mimari parçaların kurtarılması, güvenli bir yere aktarılması, onların numaralandırılması, belgelenmesi yeniden kullanma konusunda bu bilgilere ihtiyaç vardır. Eğitim çalışması, afet öncesi alınması gereken önlemlerden biridir. Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde "Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi" (BİOEM/ PFP-TUR The Partnership For Peace Training Center) kurulmuştur ve projeleri bulunmaktadır. Türk ordusuna eğitim vermektedir, bu program aktif olarak yürütülmektedir. BİO Eğitim Merkezi tarafından 1998 yılından itibaren kurslar, mobil eğitim ve seminerler şeklinde eğitim faaliyetleriyle NATO ve NATO Ortaklık Girişimlerine katkı sağlamaktadır. **Kültürel farkındalık** en önemli değerlerindedir (URL 3).

Şekil 1. Dünya miras alanlarında risk yönetimi yöntem betimlemesi (UNESCO kaynaklarından sentezlenmiştir)

Çizelge 4. Çatışma/ Savaş Öncesi "Risk Azaltma ve Hazırlık Evresi"- Tablo 3

A ÇATIŞMA/ SAVAŞ ÖNCESİ "RİSK AZALTMA VE HAZIRLIK EVRESİ"	3
<p>RİSK AZALTMA</p> <p>1a-Kültür mirası özelliklerinin, önemli niteliklerin ve miras varlığının tarihinin, mirasa ait bulguların belgelenmesi (mevcut kültür mirasının korunması üzerine belgeleme çalışmaları, durum analizleri, envanter çalışmaları yapılması), çatışma öncesi somut kültür mirası değerlerinin/ eserlerinin 3 boyutlu olarak dijitalleştirilmesinin/ görselleştirilmesinin yapılması,</p> <p>1b-tarihi çevredeki/ bölgedeki tehlike ve risklerin belirlenmesi; belirlenen risklerin değerlendirilmesi, dercelendirilmesi,</p> <p>1c-risk parametresi yüksek bir kültür mirası değerinin korunmasıyla ilgili kararların bakım programlarına entegre edilmesi,</p> <p>2-Miras varlıklarının sahiplerinin ve kullanıcılarının/ kiracılarının kayıt edilmesi; mimar/ koruma uzmanı, yapı ustası, meslek sahipleri ile ilgili bilgilerin korunması,</p> <p>-tüm değerlerle olan ilişkileri içermesi (yapılar ve yapılarla olan ilişkiler vb.) gereklidir.</p> <p>"Risk parametresi yüksek tarihi çevre ve yapı" kavramında risk parametresi yüksek değerlendirmesi önem kazanmaktadır.</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 10px auto;">$R \text{ (Risk)} = V * H \text{ (Tehlike*İncinebilirlik)}$$M \text{ (Yönetilebilirlik)}$</div> <p>Her olaya göre, her olay için bir parametre tablosu oluşturulmaktadır. Risk formülünde yer alan, riski etkileyen; tehlike, incinebilirlik ve yönetilebilirlik değerlerinin değişmesi riskin değişkenliğini etkilemektedir. Örneğin incinebilirlik ele alındığında; malzeme, yapım sistemi, fonksiyon, değer, çatışma analizinde aldığı rol ayrı ayrı incinebilirlik değerini değiştirmektedir. H, V, M parametreleri her çatışmaya göre değişken bir yapı sergilemektedir. Bu yüzden risk çok dinamik bir yapıya sahiptir. Bu değerlendirmenin puanlama analizi çatışma analizinden (conflict analyst) çıkan verilere göre oluşturulacaktır. Kültür değerleri risk parametresi yüksek denildiğinde bu kavramlar dikkate alınmaktadır.</p>	<p>HAZIRLIK</p> <p>1-Risk parametresi yüksek olan kültür mirası değerleri için: koruyucu güvenlik önlemlerinin alınması, kritik bölgeler ve altyapının güçlendirilmesi,</p> <p>2a-Kurtarma, tahliye ve acil yardım konularında planların yapılabilmesi için kapasite oluşturacak çalışmaların sağlanması, eğitimler ve tatbikatlar yapılması,</p> <p>2b-Topluluk temelli incinebilirliğin azaltılması yaklaşımı ile bilinçlendirme ve eğitim çalışmalarının yapılması,</p> <p>2c-koruma çalışmalarını destekleyecek, gönüllülük sistemi oluşturulması (yer/ zaman/ kaynak vb. tespiti), (koruma bağlamında finans, insan, hizmet kaynaklarının sağlanması)</p> <p>4a-kültür mirasının çatışma durumlarında korunması bağlamında yasal mevzuatların (standart politika yaklaşımları) gözden geçirilmesi, yeniden değerlendirilmesi, düzenlenmesi,</p> <p>4b-yurtdışından geçici barınma için hızlı kurulabilen sistemlerin temin edilebileceği ülkelerle uluslararası hukuki görüşmelerin düzenlenmesi (özellikle mesafe olarak yakın, ulaşım kolaylığı olan ülkelerle),</p> <p>4c-Çatışma sonrasında oluşabilecek kültür mirası enkazının/ kültür molozunu koruma protokollerinin yapılması (saklama, depolama vb.),</p> <p>5-hazırlık gereksinimlerinin miras değerlerinin üzerinde/ yapılarda tatbikatlarla yerine getirilmesi,</p> <p>6-göç ve iskan konusu üzerine çalışan ulusal ve uluslararası kuruluşlarla, çatışma/ savaş sonrası toplu göçler gerçekleştirmeye başladığında terk edilen tarihi doku/ kullanıcı ve yeni yer/ kullanıcı ilişkilerinin kaydedilmesi üzerine protokoller gerçekleştirilmesi, ekibin harekete geçebilecek şekilde organize edilmesi, alternatif yapılar/ alanlar konusunda bilgilendirme yapılabilmesi gereklidir.</p>

3.2 Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında "İzleme ve Kapasite Koruma Evresi"

Çatışmanın sıfırcı (0.) saniyesinden çevreye yayılmasına kadar geçen sürede ya da henüz çatışmanın başlamadığı yerleşimlerde kültürel değerlerin korunması bağlamında önlem alınabilecek yerlerle ilgili bir sürecin tanımlanabileceği, gerçekleşen olayların araştırılması sonucunda görülmektedir. Yavaş yavaş çatışmanın/ saldırının savaşa dönüşmesine kadar geçen sürede alınması gerekli önlemler bulunmaktadır. Bu süreç çatışmanın başlamasının ardından yayılma hızına bağlı olarak çatışmanın bitimine kadar düzenlenecek önlemleri içermektedir.

Bunun yanında, bu evredeki çalışma bölgeleri; çatışma bölgesi için dışarıdan yapılacak çalışmalar, çatışma bölgesinde yapılacak çalışmalar ve göç edilen sakin bölgede yapılacak çalışmalar olarak modelde ayrılmaktadır.

Çatışma/ savaş öncesi risk azaltma ve hazırlık evresinde verilmiş kararların bu aşamada uygulamaya geçilmesi ve sorunun mirasın korunması bağlamında çözülmesi gerekmektedir.

Çatışmanın başlaması ve yayılması sürecinde afet risk yönetim uygulamaları süreci, afet yönetiminde yer almalı ve bu süreçte yapılacak olan uygulamalarla ilgili yasal prosedür düzenlenmelidir.

Suriye ve Irak'ta müzelerin korunması için "Safeguarding the Heritage of Syria and Iraq Project- SHOSI" adıyla kurulmuş (SHOSI) birçok üniversite ve kuruluşun konsorsiyumu bulunmaktadır. Araştırmalar; yerel müze uzmanları için eğitimler, toplumsal hizmet ve zararın izlenebilmesi için modern teknolojilerin kullanımını sağlayarak SHOSI Ortadoğu'da kültürel mirasa yönelik tehditlere tepki göstermekte ve karşılık vermektedir(URL 4).

Yaşanılan savaşlar ve çatışmalarda yapısal olarak elde edilen deneyimler, hem müzelerin hem de müzelerdeki eserlerin yağmalanması konusunda **her şeyi belgelemenin** tek çözüm olduğunu göstermekte ve şeffaflık kavramı uzmanlar tarafından önerilen ortak çözüm yolu olmaktadır. **Terör yanlısı/ yasal olarak kurulmamış gruplar** her seferinde yıkıp yakmak veya kaçırmak için bir yolunu bulmaktadırlar.

Çizelge 5. Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında İzleme ve Kapasite Koruma Evresi"- Tablo 4

B ÇATIŞMANIN/ SAVAŞIN BAŞLAMASI- YAYILMASI SÜRECİNDE VE ÇATIŞMA/ SAVAŞ SIRASINDA "İZLEME VE KAPASİTE KORUMA EVRESİ"	4
<p>B1- DIŞ KOORDİNASYON- DESTEK/ İZLEME OFİSİ KURULMASI</p> <p>Diş Koordinasyon ve Destek Ofisi kurulması; uzaktan durumu izlenmesi, hasar verilerini toplanması, uluslararası antlaşmaların uygulama/ ihlal durumunun izlenmesi ve bu bilgilerin ilgili birime aktarılmasını sağlayacaktır. Çatışma öncesi güvenli ortamda saklanan verilerin bu birimle paylaşılması (Bkz. UNESCO Lübnan Ofisi) gereklidir.</p> <p>-Dokular/ yapılar ve kullanıcılarla ilgili olarak uluslararası protokollerle tanımlanmış olan uzaktan izleme sistemlerinin devreye sokulması, izlemenin başlatılması, bilgi paylaşımını sağlanması, bilginin yayınlanması,</p> <p>-durumun izlenmesi, tarihi dokudaki tahribatin değerlendirilmesi (sadece tarihi alanların değerlendirilmesi değil, önce genelin bilinmesi, tüm alanın birlikte değerlendirilmesi) gereklidir (UNESCO dünya miras alanlarını izlemektedir).</p> <p>-Konu üzerine çalışan kişilerle ve ülke dışında yaşayan ancak bu bölgenin özelliklerini, mirasını tanıyan konunun uzmanları ile iletişime geçilmesi gereklidir.</p> <p>B4- GÜNCELLENMİŞ ÇATIŞMA ANALİZİ YAPILMASI</p> <p>Çatışma aktörlerinin, yıkımın yönünün, kullanıcıların yönünün değişimi ile ilgili bilgilerin tespit edilmesi gereklidir.</p> <p>Çatışma tarafları kimlerdir? Bu olaydaki rolleri nelerdir?</p> <p>Çatışma analizi yapılmadığında tarafların hangi duygularla kültür mirasına zarar verdiği ve olayın nasıl çıktığı bilinmemektedir. Burada; örgütlerin yapısı nasıldır? Bunlara destek olan örgütler kimlerdir? Sorularının da cevapları aranmaktadır.</p> <p>Çatışma sürecinde çatışma aktörleri de değişebilmektedir. Bunun etnik olarak etkileri, yıkımın yönünü değiştirebilmektedir. Barış döneminde iki tarafın bir araya gelebilmesi için (toplumsal rekonstrüksiyona fayda sağlamak için) kullanılacak parametrelerin bilinmesi gerekmektedir.</p>	<p>B2- DETAYLI DURUM/ HASAR VERİLERİNİN TOPLANMASI</p> <p>-Alana ilişkin güvenli veri filtresinden geçirilmiş hasar/ hasarsızlık verilerinin toplanması,</p> <p>-alan-kullanıcı ilişkisindeki değişime ilişkin verilerin toplanması,</p> <p>-uluslararası antlaşmalar kapsamında korunan alanlar başta olmak üzere (WHS-DMA) mevcut durum raporu oluşturulması (UNESCO SOC taraf devlet raporları ile veri toplamakta), (Tarihsel veri/ historical data: önceki süreçlerdeki haritalar, uydu görüntüleri, hava görüntüleri, sosyal medya bilgilerinin toplanmasıdır)</p> <p>-Veri toplama aşamasının ardından tarafsız olarak organizasyonların izlenmesi gereklidir (süreçteki izleme önemlidir).</p> <p>-İnternet üzerinden kültür mirası/ yapı çevre bilgi ağı oluşturulması (ancak yanlış ve yanlış bilginin sentezlenerek depolanması), bilgi ve dokümantasyonun biriktirilmesi,</p> <p>-stratejik ve askeri açıdan bilgi (data) hiyerarşisinin iyi kurgulanması,</p> <p>-çatışma sırasında tahliye/ iç göç konusunda kayıtlar alınması, tahliye planlaması yapılması</p> <p>-göçen insanların gittikleri yerlere göre kayıtlarının tutulması gereklidir.</p> <p>B3- ULUSLARARASI ANTLAŞMALARIN HATIRLATILMASI</p> <p>Kültür mirasının korunması üzerine akit taraf olarak imza konulan antlaşmaların taraflara ilgili uluslararası kurallara uygun olarak hatırlatılması,</p> <p>-sınır ülkelerin ülke dışına çıkartılan eserler üzerine mevcut yasalarını uygulaması, konuyla ilgili önlemleri arttırması,</p> <p>-kültürel değerlerin yağmalarının engellenmesi için planlama yapılması ve güvenliğine önem verilmesi (UN Güvenlik Konseyi Kararları alınması) gereklidir.</p>

Çizelge 6. Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında "İzleme ve Kapasite Koruma Evresi"- Tablo 5

B ÇATIŞMANIN/ SAVAŞIN BAŞLAMASI- YAYILMASI SÜRECİNDE VE ÇATIŞMA/ SAVAŞ SIRASINDA "İZLEME VE KAPASİTE KORUMA EVRESİ"	5
<p>B5- ACIL MÜDAHALE</p> <p>Saha şartları uygunluğuna göre çatışma öncesi hazırlık evresinde alınan kararların;</p> <p>-acil durumda kültür varlıklarında ilk müdahale ile ilgili kapasite oluşturma eğitimlerinin,</p> <p>-risk parametresi yüksek tarihi çevre ve yapılar ile ilgili tahliye ve hasar sonrası kültür enkazını/ kültür molozunu koruma protokollerinin,</p> <p>devreye sokulması gerekmektedir.</p> <p>-Mümkünse hasarın artmasına engel olacak, tarihi doku ve tek yapı ölçeğinde acil müdahale yapılması, eve dönüş sürecine katkı sağlayacak önlemlerin alınması,</p> <p>koruma ekibinin harekete geçirilmesi (afetin başlangıcından hemen sonra, bir ya da daha fazla sayıda bir kurtarma ekibini harekete geçirmek için mekanizmaların gerektiği gibi hareket etmesi)</p> <p>-çatışma sırasında yaşanan kültür mirası kayıplarının/ hasarlı yapıların korunması üzerine projeler geliştirilmesi, çatışmanın bitmesinin ardından nasıl bir canlandırma yolu ile yeniden kazanılacağına düşünülmesi ve planlanması,</p> <p>-arkeolojik ve mimari alanların (site) çatışma ortamında korunması için eylem ve hazırlık yapılması,</p> <p>-taşınabilir eserlerin geçici tahliyesi (güvenli bir merkezde toplanması, başka güvenli bir yere geçici olarak aktarılması), müzelerdeki eserlerin (kütüphane eserleri) örtülmesi, kapatılması, gizlenmesi, önlemler alınması (bazı objelerin yer altına alınması), _____↑</p>	<p>-tarihi yapıların/ eski binaların dekoratif parçalarının hızlı ve verimli bir şekilde onarılması, yeniden donatılması ve paketlenmesi gereklidir.</p> <p>B6- KAPASİTE KORUMA</p> <p>Barış sağlandığında zarar görmüş olan mirasın en hızlı şekilde korunması ve değerlendirilmesi açısından uzman ve özgün kullanıcının bilgisinin ve deneyiminin önemi artmaktadır.</p> <p>-göç eden nüfusun aynı bölgede toplu halde kalmasının sağlanması,</p> <p>-göç eden nüfusu misafir eden ülkelerin göçmenlere eğitim vermesi,</p> <p>-gidilen/ göç edilen yer ve terkedilen yerde göçün sebep olacağı durumlar üzerinde çalışılması gereklidir.</p> <p>Yukarıda sıralanan çalışmaların başlaması, barış sürecine kadar devam etmesi sağlanmalıdır. Birçok çalışma çatışma sonrasında da devam edecektir. Böylece süreç uzadığında değişikliklerin de belgelenmesi sağlanmış olacaktır.</p> <p>Çalışmaların gerçekleştirilmesi için güvenli ortam ve ulaşım, uzman, nakliye, harita yardımları gerekmektedir.</p>

3.3 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması"

Afet sonrası yönetim uygulamalarını gösteren anahtar terimler; kurtarma/ iyileşme, rehabilitasyon, müdahale, yeniden yapılandırma, onarım ve yenilemedir. Ayrıca kurtarma ve rehabilitasyon çalışmaları, bir afetin neden olduğu koşulların normal eski haline getirilmesi için gayret göstermektir. Sosyal ve ekonomik rehabilitasyon afet sonrası iyileşme sürecinin bileşenlerindedir. Rekonstrüksiyon ise genellikle çatışma sürecinde başlayan ve barış yolunda devam eden önemli bir süreçtir.

Zarar/ hasar gören tarihi çevre değerlendirileceği zaman öncelikle koruma ile ilgili müdahale yöntemleri düşünülmelidir. Bu da akla, temel olarak modern restorasyonun amacını getirmektedir: söz konusu kültürel varlığın değerlerini (duygusal, kültürel ve kullanım değeri) belirleyerek, mevcut malzemenin sınırları içinde özgün halini ortaya çıkarmaktır, geçmişini kaybetmiş bir formu yeniden inşa ederek özgünü geri getirme hedefinden farklıdır.

Dünya Bankası (1998), çatışma sonrası yeniden yapılanma için iki genel hedefini: "düşmanlıklar sona erdikten sonra sürdürülebilir barışa geçişi kolaylaştırmak ve ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemek" (Kreimer vd., 1998, s.4) şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca üretken sektörlere yapılan yatırım, iyi yönetim, fiziki altyapıyı onarmak, toplumsal altyapıyı yeniden inşa etmek ve finansal borçlanmayı düzenlemek suretiyle düzenin yeniden elde edebileceğini ileri sürmektedir.

Dünya Bankası'nın Çatışma Sonrası Yeniden Yapılandırma başlığının temel aldığı kavramlar: toplumun sosyo-ekonomik çerçevesini yeniden inşa etme ihtiyacı ve yönetim, kanun, düzen dâhil olmak üzere etkili bir barış dönemi koşullarının yeniden oluşturulmasıdır. Yeniden yapılandırmada güvenlik, adalet ve barışın sağlanması, sosyal-ekonomik gelişme ve refah, yönetim ve yönetime katılma ihtiyaç duyulan 4 temel

unsurdur (URL 5).

İstanbul Afet Müdahale Planı ise, müdahale ve iyileştirme aşamasında temel alınanları; geçici iskân, hasar tespiti ve enkaz kaldırma, yeniden yapılanma, tamir ve güçlendirme çalışmaları, kalıcı konutların inşası, ekonomik iyileşme için programlar, sağlık ve tıbbi servisler, normal yaşam koşullarının oluşturulması olarak tanımlamaktadır (ISTAMP, 2014, s.23).

Konu üzerine çalışan Jigyasu (2002); topluluk katılımı, kapasite geliştirme, sürdürülebilir kalkınma ve uygun teknoloji gibi terimlerin konu ile **bütünleştirilmesi** gerektiğini anlatmaktadır (Jigyasu, 2002, s.64).

Sultan Barakat (2010), savaştan zarar gören ülkelerin yeniden yapılanması üzerine uzun yıllar boyunca yaptığı çalışmalar sonrasında gerekli yedi temel kavramı; vizyon, katılım, güvenlik, uzlaşma ve adalet, eşitlik, yeniden yapılandırma/ geliştirme ve yeniden yapılanma kapasitesi olarak **ortak çabaya duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır** (Barakat, 2010, s.5).

Çalışmanın mirasın korunması için gerekli olan kavramsal çerçevesi/ altyapısı oluşturulurken bilimsel çalışmalar sentezlendiğinde; vizyon, katılım (topluluk katılımı/ yönetime katılım), güvenlik (güvenli ve istikrarlı ortam yaratılması), uzlaşma ve adalet, eşitlik (sosyal ve ekonomik gelişme ve refah), yeniden yapılandırma ve geliştirme, yeniden yapılanma kapasitesi/ kapasite geliştirme ve sürdürülebilirlik/ sürdürülebilir kalkınma kavramları elde edilmiştir. "Çatışma/ savaş sonrasında rehabilitasyon evresi/ eve dönüşün ve tarihi doku rehabilitasyon sürecinin planlanması" öncelikle kavramsal çerçevede, ardından model çalışmasında detaylı şekilde anlatılmaktadır.

3.3.1 Kavramsal Çerçeve

Güvenlik, Eşitlik, Uzlaşma ve Adalet

Güvenlik, eşitlik, uzlaşma ve adalet kavramları çalışma konusu çözüm önerileri bağlamında, konuya bütün olarak bakılabilmesi, korumanın sağlanabilmesi için yapılacak olan çalışmalara temel oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler; sivil nüfusun planlamaya katılması, geçim koşullarını iyileştirmek, uluslararası topluluktan finansal yatırım çekmek ve çalışmak için ilk şart olarak güvenli çevreyi dikkate almaktadır (UN ITAP, 2002: 2).

Savaş resmen bittikten sonra bile düşük seviyeli tartışma ortamı bazı ülkelerde (Afganistan'da ve Irak'ta görüldüğü üzere) uzun yıllar daha devam edebilmektedir.

Rekonstrüksiyon çalışmaları toplumun çoğu ihtiyacına (sağlık, eğitim, altyapı, istihdam ve siyasi katılım) cevap vereceği için güven ortamını artıracak ve barışı desteleyecektir. Çatışmanın ardından yapılacak olan tüm çalışmalar, sadece fiziksel yapıda iyileştirme sağlamakla kalmayıp aynı zamanda sosyal yapıda da bir iyileşme ve yatırımın başarılı olmasını, **geleceğe sürdürülebilmesini** sağlayacaktır.

Çatışma ile demografik yapıda değişiklikler oluşmaktadır. Savaş sonrası kadınlar, engelli yetişkinler, refakatsiz çocuklar, çiftçiler, sanayi işçileri, geri dönen göçmenler ve eski savaşçılar, ülke içinde yerinden olmuşlar genele oranla büyük bir kitleyi kapsamaktadır. Yaşanan göçlerle birlikte genç, nitelikli ve üretken olan nüfus da göç etmekte, nitelikli nüfus kaybı yaşanmaktadır. Planlama süreçlerinde, uygulamalarda, yeni tasarımlarda, restorasyon çalışmalarında ve onarım süreçlerinde demografik yapının niteliğinin dikkate alınması gerekmektedir.

Afet yönetiminde topluluğun katılımının sağlanabilmesi için **eşitlik ve güçlendirme** iki temel ön koşul olmaktadır (Jigyasu, 2002, s.321-323). Barış sağlandığında nitelikleri değişen grupların da çalışmalara entegre edilmesi gerekmektedir. Örneğin **eski**

savaşçıların/ çatışma zamanında aktif rol alanların, (silahsızlanma ile) **barışın tekrar tahrip edilmemesi için güvenlikle ilgili birimlere** (asker, polis vb./ sivil savunma) yerleştirilmesi, yeniden uyum sürecinde entegrasyonlarının sağlanması önemli bir konu olacaktır.

Vizyon

Savaş sonrası yapılan **iyileşme uygulamalarına Bosna-Hersek, Kosova, Lübnan-Beyrut örnek olay bölgeleri bağlamında bakıldığında,** sürecin tüm yönlerini ulusal bir politika çerçevesinde kapsayan **açık-net bir vizyonun/ yaklaşımın çok önemli olduğu görülmektedir.** Çatışma sonrası rehabilitasyon sürecinde birçok aktör yer almaktadır ve bu durum fikir ayrılıklarına yol açabilmektedir. Etkili, sürdürülebilir, uzun vadeli, kalkınma temelli bir süreç hem uluslararası hem de ulusal süreçte uzun süre kararlılıkla çalışmasını gerektirmektedir.

Genel bir fikir birliği olarak; yeniden yapılanma için planlamanın en iyi zamanının, **savaşın devam ederken** yapılması gerektiğidir. Tüm çalışmalar için yaklaşım kararı en başta verilmelidir. Öncelikle yasal/ yönetsel çerçeve kurulmalıdır. Kullanılacak malzeme, uygulama modelleri, uygulamada yer alacak aktörlerin birlikteliği önemsenmelidir. Uzun, orta ve kısa süreli çalışma planlaması yapılmalıdır. Sadece merkezi iyileştirme çalışmaları değil bunun yanında çevrelerinin de iyileştirilmesine önem verilmelidir. Belirli bir program prensipleri/ kararları çerçevesinde çalışılmalıdır.

Katılım

1962 imzalı Fransa'da uygulanan Malraux Yasası'nda tarihin bütün olarak korunması durumunda **dolaylı olarak sosyo- ekonomik sorunların çözümlenmesine** yardımcı olacağına vurgu yapılmakta ayrıca koruma kararlarında ve uygulamalarda karardan etkilenenlerin çalışmalara katılımı sağlanarak uygulamanın başarısının yükseltilmesi ile katılımcı korumanın önemli bileşenlerden birinin sağlanabileceği anlatılmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere kullanıcıların koruma çalışmalarında somut şekilde yer alması toplum eğitiminin en etkili yolu olarak görülmektedir.

Örnek olaylarda görüldüğü gibi günümüzdeki savaş sonrası yeniden yapılanma çalışmalarının çoğu dinamik **dış kaynaklı** olmaktadır. Eğilimler genelde yerel toplulukların kendi kaynaklarını kullanabilme kapasitelerini görmezden gelmektedir.

Tarihi dokuyu korumada kullanıcıların katkıda bulunması gerekliliği düşünüldüğünde Keister, (1990), "kendilerinin de bir şeyleri değiştirebilme şansı olup, kendileri hakkında karar verebilme haklarını kullanmalarında yardımcı olur" sözleriyle anlatılmaktadır (Keister, 1990, s.47). Savaş/ çatışma sonrası hasar gören veya yok olan dokunun onarımında/ yeniden yapımında rol alacak olan özgün kullanıcıların ruhsal/ sosyal yapısında, hızlı bir iyileşme gerçekleşecektir.

Geliştirme perspektifinde **yerel becerilerin ve materyallerin geliştirilmesi, kademeli bir yaklaşım** olarak daha fazla halk katılımına zaman tanınması, **dış kaynaklara olan bağımlılığı azaltıp sürdürülebilirliğin sağlanmasını** kolaylaştırmaktadır.

Artan küresel sorunlar **yerel çözümlerin önemini güçlendirmektedir.** Yerel çözümler ve yeniden yapılanma ile ilgili zorluklara ve ikilemlere verilen cevaplar, ithal edilen çözümlere göre **daha ucuz, daha etkili ve daha sürdürülebilirdir** çünkü yerel yapı oluşturulurken kullanılan üretim, bilgi ve beceriler yerel kaynakları kullanmaktadır (Barakat, 2010, s.253).

Lahey'in 1999 tarihinde yapılan 2. protokolünde çatışmalarda kültür mirasının korunması sürecinde **ulusal sivil toplum örgütlerine** görev verilmesi gerektiği yazılıdır ve bu madde protokolde en önemli gelişmelerden birisi konumunda bulunmaktadır. Ayrıca, kullanıcının da **yaşadığı birimden çevreye kadar bilinçlenmesi** ve katılımı, kullanıcıların koruma bilincine sahip olmaları da gerekmektedir.

Ev sahibi ülkelerin misafir göçmenlere, sahip oldukları geleneksel/ yerel yapı üretim bilgisi, geleneksel malzeme bilgisi, geleneksel sanatlar konularıyla ilişkili olarak eğitimler (kurslar) düzenlemesi gerekmektedir. Hatta mülteci kamplarında yaşayan çocukların büyük çoğunluğu kültür mirası kavramını/ değerini bilmemektedir. Koruma eğitimini misafir olunan ülkede başlatmak gerekmektedir.

2012'de Kyoto'daki UNESCO toplantısında "Dünya Mirası ve Sürdürülebilir Kalkınma: **Yerel Toplulukların Rolü**" adlı raporda, topluluk katılımı ve miras gelişimi/ mirasın kalkınması, 2 temel temadan birisidir. Somut olmayan miras sözleşmesi, **toplumu ilk sırada tutmaktadır**. Katılımcılar, **yerel topluluk ile yerel makamları bir araya getirme** gereğini vurgulamıştır. Tüm katılımcıların/ paydaşların rol ve sorumluluklarının açıklığa kavuşturulmasını içermektedir.

Kapasite/ Kapasite Geliştirme

Kapasite geliştirme, bir organizasyonun veya bir toplumun yeteneğini geliştirmek için gerekli becerileri, yetkinlikleri ve araçları, süreçleri ve kaynakları geliştirip elde etmeyi ifade etmektedir. **Başa çıkma kapasitesi** (fiziksel, sosyal, ekonomik ve kurumsal) terimi afet sonrası durumda önem taşımakta, insanların mevcut kaynaklarla mücadele etmesi, biçiminde tanımlanmaktadır (Jigyasu, 2002, s.17-8).

2015 Sendai Çerçevesi toplantısında **koruma** bağlamında alınan kararlarda: bilimsel bilgileri tamamlayıcı olarak geleneksel, yöresel, yerel bilgi ve uygulamaların, uygun görüldüğü şekilde kullanılması ve bulunulan yerlere ve şartlara uygun hale getirilmesi, gereken belirli sektörlerle ait politika, strateji, plan ve programların sektörler arası ortak yaklaşımla geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlamak; mevcut bilgiden faydalanmak ve bu bilgiyi sağlamlaştırmak için teknik ve bilimsel kapasiteyi güçlendirmek, metodoloji ve modeller geliştirmek ve de uygulama gerekliliği ifade edilmiştir.

Yerel kaynakları tanımlama zaman almasına rağmen yerel kaynakları tanımlamak **uzun vadeli kapasite oluşturma** etkisine sahip olacaktır.

Afet sonrası yerel yapı üretim bilgisi ve kapasitenin kullanımı gerçekleşen afete toplum tarafından verilen bir tepki olarak görülmektedir. Yerel kaynaklardan yararlanılması, topluluk ilişkilerini güçlendirecek, ortak değer ve çıkarların belirlenmesi, **dolaylı olarak somut olmayan kültürel mirasın korunmasını** sağlayacaktır.

Yerel yapı üretim bilgisi ve geleneksel/ yerel geçim kaynaklarının çatışmadan dolayı giderek kayba uğraması, **kırsal toplulukların incinebilirliğini** arttırmaktadır.

Yerel yapı üretim bilgisi ve kapasitesi, çeşitli durumlarda, sürekli olarak **güncellenmekte veya değişmektedir** (olumlu veya olumsuz) (Jigyasu, 2002, s.308) afet sonrası sürdürülebilirliğin sağlanması için de bu süreç önemlidir. Sürdürülebilir kalkınma **yerel kurumların gelişimine** bağlı olduğu için yerel kapasiteleri artırmayı sağlayacak planlamalar yerel kurumların katkısı ile yapılmalıdır.

Uluslararası finansal ve uygulamalı yardımlar ülkeden ayrıldığı zaman yerel kullanıcı, yerel sermaye, yerel yönetim, yerel işverenler yeniden yapılandırma ve geliştirmede ana rolü üstleneceklerdir. Rehabilitasyon için uzun vadeli bir yeniden yapılandırma gerekmektedir ve bu da ilk süreçten itibaren yerel kapasitenin her bağlamda dâhil edilmesiyle sağlanabilecektir.

Sürdürülebilirlik/ Sürdürülebilir Kalkınma

Kültür mirası bilgi kaynağıdır. Uygarlıkların belleklerinin görsel kanıtıdır. Kültür, kolektif varoluşun temel şartıdır ve kültürün oluşum süreci ortaya çıkan üründen daha önemlidir. Bu sebeple "kültürel eserler" in yanında "**kültürel süreklilik**" de dikkate alınmalıdır.

Paris'te, Aralık 2011'de **ICOMOS'un 17. Genel Kurul toplantısında miras ve**

kalkınma/ gelişim arasındaki ilişki vurgulanmaktadır. Bu bildirmede **sürdürülebilirliğin yaşamsal bir yönü olarak somut ve somut olmayan kültür mirasının birleştirilmesi ve** bir geliştirme sürecini teşvik etmesi gerektiği öncelik kabul edilmiştir. Mimari değerleri, özgünlüğü, bütünlüğü ve yerin hissi/ ruhu ile korumanın sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir yönü olduğu anlatılmıştır.

UNESCO 2012 tarihinde Kyoto'da gerçekleşen toplantı raporunun 17. maddesinde **somut ve somut olmayan kültür mirası boyutları geçmekte, dinamik bir etkileşimin** sonucunda oluştuğu anlatılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramının ve hedeflerinin, **yerel topluluklar ve onların doğasında olan bağıntıları** ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

2015 Sendai Çerçevesi toplantısı sonucunda **koruma** bağlamında afetlerin **sürdürülebilir kalkınmayı** engellediği ve bu sebeple de **sürdürülebilir kalkınmanın** gelişimi üzerine çalışmalar yapılması istenmektedir. Afet sonrası yeniden inşa sürecinde, etkilenen alanları ekonomik ve sosyal sürdürülebilir kalkınmaya entegre etmek önceliklerden olmalıdır. Bu yaklaşımda ayrıca, afet nedeniyle yerlerinden edilmiş kişiler için oluşturulan geçici yerleşimlere de uygulanmasının gerekliliği anlatılmaktadır.

Ekim 2016'da gerçekleşen Habitat III Konferansı Nihai Taslak'ı "insan merkezli olan kentsel ve kırsal kalkınma/ gelişmeyi" teklif etmektedir. Bu bağlamda "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları", **mirasın ve kültürün insan gelişiminde oynadığı temel rolü** yüksek düzeyde bir geliştirmenin zeminini oluşturmaktadır. **Mirasın korunması sürdürülebilir kentlere ulaşmak için yedi kilit stratejiden (hedefler) biri olarak belirlenmiştir.** Bölüm 38'de ilerlemeyi ölçmenin; sosyal ve toplumsal katılım uygulamasını güçlendirmenin, ilerlemenin ölçümünde sürdürülebilir bir kaldıraç olduğunu; hem somut hem de somut olmayan, kentlerdeki doğal kültür mirası ve insan yerleşimlerinde, kültürel altyapıları ve siteleri, müzeleri, yerli kültürleri ve dilleri korumak ve geliştirmek için ulusal ve yerel düzeylerde yeterli yatırımlar ve geleneksel bilgi ve sanatın, kentsel alanların rehabilitasyonu ve canlandırılmasında oynadıkları rolü vurgulamıştır. SDG Hedef 11.4, **mirasın korunmasının sürdürülebilir kentsel dönüşüm oranını arttırabileceği öncülüyle başlamaktadır.**

Roger'a göre (2010), sürdürülebilir ve dayanıklı fiziksel yeniden yapılandırma programlarının temel ön koşullarını dört parametre oluşturmaktadır: stratejik bir çerçeve oluşturmak; yardım ve rehabilitasyonu iyileşme ve geliştirme ile ilişkilendirilmek; kurumsal kapasitenin yeniden yapılandırılması, insanları bu süreçlerdeki kilit kaynaklar olarak etkinleştirmek ve güçlendirmektir (Roger, 2010).

Kültür statik bir varlık değildir, sürekli gelişen **dinamik** bir olgudur. Bu nedenle, kültür yeni bilgi ve durumlara uyum sağlayabilmelidir. Birikimlerin (bilgi ve yeteneklerin) aktarılmasında kültürün korunması da sağlanabilmelidir. Bjnness (2002)'de, kültürel sürekliliğin dinamik bir perspektife hitap ettiğini belirtmektedir. Bu sadece kültürel konuda hassas ve sorumlu bir sivil toplumun kurulmasıyla değil aynı zamanda **insanlara ve yere de değinerek bilginin devamı** anlamına gelmektedir (Jigyasu, 2002, s.318).

Yeniden Yapılandırma ve Geliştirme

Yeniden yapılanmada, parçaları birbiri ardına bir araya getirmek bir seçenek değildir. Barış süreci yeniden yapılanmada vizyon ve katılım, yaşamsal bir faktördür. Uzun vadeli bir iyileştirmede; ekonomik, sosyal ve psikolojik yeniden düzenleme, gereken tüm faaliyet ve süreçleri kapsamaktadır (Barakat, 2010, s.258-9).

1993'te York Üniversitesi'nde Savaş Sonrası Yeniden Yapılanma ve Geliştirme Birimi (Post-war Reconstruction and Development Unit- PRDU) kurulmuştur.

Fiziksel altyapı ve özellikle konut sektörü, tipik olarak GSYİH'nın %20'sini oluşturan önemli ekonomik ürünlerdir. Fiziki altyapıyı yeniden yapılandırma programları ulusal ve bölgesel

düzyeyde ekonomik politika çerçeveslerine ve yatırım programlarına entegre edilmelidir (Roger, 2010).

Göç ile geride bırakılan yerleşimde meydana gelen değişimler yerleşimin niteliğine göre değişiklik göstermektedir. Kırsal alanlardan göç edildiğinde tarım alanları işlenmediği için verimsiz alanlara dönüşmekte, araziler boş kalmakta, bağ ve bahçeler, konutlar boş kaldığı için bakımsızlıktan ötürü bozulmaktadır (Gündoğdu ve Ünal, 2016, s. 481).

Kültür mirasının sağladığı birlik değeri afetler sonrasında zarar gören çevrelerin yeniden canlanmasında itici etken olarak kullanılmalıdır. Ancak çatışma sonrası harabeye dönüşmüş bir kentin tamamının yeniden inşası/ tüm dokusunu eski biçimine getirmek, ruhunu kaybetmiş bir merkez olarak sonuçlanmaktadır. Bir kentin gerçek anlamı sokaklarında, binalarında ve bölgede yaşanan olayların karmaşıklığından kaynaklanan dokuda bulunmaktadır.

Teknoloji, kültürün somutlaşmış örneğidir. Üretildiği ülkenin ideolojisini taşımalıdır. Ayrıca, teknolojinin diyalektiği hem tarihsel hem ideolojik hem de pratik bilginin bulunduğu bir ortamda olmalı, aktarılan şey, insanların yeni durumlara uyum sağlamadaki seçkin kapasitesi sayesinde, sürece dönüştürülmeli ve yansıtılmalıdır (Jigyasu, 2002, s.319). Bunun sonucu olarak yapılacak olan uygulamalara teknolojiler, gelişmeler adapte edilmelidir.

Çatışma/ savaş sonrası zarar görmüş/ harap olmuş kentlerin yeniden kurulmasında genel olarak 3 ana yöntem üzerinden ilerlenmektedir. Bunlar: teorik olarak kalıntıları yıkıp yeni şehir kurmak, savaş izlerini silip; yeniden inşa yoluyla (rekonstrüksiyon) eskisini geri getirmek (savaş izlerini silen); eski kalıntıları ve savaş izlerini koruyarak kalıntıların üzerine yeni şehri kurmaktır. Beyrut, Kosova ve Mostar'a bakıldığında, gerçek dünyada **yeniden yapılandırma stratejilerinin çoğu zaman birden fazla yaklaşımın bir karışımı** olduğu ortaya çıkmaktadır. Burada herhangi birini seçip uygulamak çok da sağlıklı görülmemektedir. Ayrıca, yeniden inşa süreci her bir alandaki özel koşullara bağlı olarak her durumda farklı bir iz istemektedir.

Çatışma sonrasında, rehabilitasyonda her bağlam için **özel olabilecek net bir cevap bulunmamaktadır**. Rehabilitasyon evresinde, dış yardım kuruluşları alandan çekildikten sonra bu önlemlerin toplumsal, kültürel ve ekonomik açıdan **sürdürülebilir** olmasının sağlanması önemlidir (Jigyasu, 2002, s.340-1).

Geleneksel beceri ve kapasiteler kullanılarak rekonstrüksiyon uygulanıldığında, kanıt sağlayan hayatın, teknolojinin ve geçim kaynağının yerel yolları kullanılmaktadır. Geleneksel sosyal ağlar aracılığıyla yerel savunma mekanizması kullanılarak miras özelliğinden yararlanılmış olmaktadır (URL 2, s.54).

Rehabilitasyon süresinin ağır restorasyon ya da rekonstrüksiyona göre daha kısa tutulması **kullanıcı katkısı ve katılımı** ile korumada olumlu etkidir. Sürenin uzaması ya katılımın kendiliğinden sönmesine ya da özellikle üst gelir seviyesinden belirli grupların baskın olmasına neden olabilecektir. Araştırmalar sürenin uzamaması için restorasyon kapsamının sınırlandırılması gerektiğidir (Aygen, 1992, s.132).

Geleneksel belgeleme yöntemleri konusunda bilgi toplama işlemleri sırasında halktan edinilen bellek dikkate alınmalıdır. Yeniden yapılanma projelerinin pek çok örneği halk belleğine, alanın özüne, geçmişe ve resmî belgelemelere ayrıca bunların yanında değerli bir kayıt olarak kullanılan anlatılara da dayanmaktadır.

İyileşme aşamasında yapılacak olan müdahalelerde bazı sorunlarla karşılaşılabilir. Örneğin bunlar; bölgeye ulaşım, yerel malzemenin yetersizliği, yerel malzemeye erişim olanakları, geleneksel teknolojinin ne kadarının kullanılacağı, yapılacak olan müdahaleler gibi.

Yıkılan alanları aynı şekilde yeniden yapmak değil **var olan yaşam biçimini koruyarak yeniden düzenlemek**, afetten öğrendiklerimizle geleneksel tekniklerin iyileştirilmesi ve geleneksel/ yerel malzemenin tedariki mirasın korunmasında en önemli çalışmadır (Vatan, 2015).

Varılan yerde/ yeni yaşam alanında göçün yoğun olarak yaşanması genellikle varılan yerdeki **sosyo- mekansal yapıyı olumsuz yönde** etkileyen bir faktör olmaktadır.

Göçler sonucunda varılan yerler tarihi çevreler olduğunda kentin fiziksel dokusu- kültürel yapısı, kent yönetimi etkilenmektedir. Farklı kentlerde farklı nitelikli bölgelerde kontrolsüz yerleşimler gerçekleşmektedir. Bu bağlamda göçmenlerin tarihi çevreye yerleşimiyle ilgili olarak bir sınır veya kontrol mekanizması oluşturulması gerekmektedir.

Göç edilen ülkede göçmenlerin;

- 1- yerleştirilmeleri ve üretici duruma geçirilmeleri, eğitimleri,
- 2- barındırma ve gerekli çalışma olanak ve koşullarının sağlanması
- 3- tarihi çevrede bakımsız yapılarda kalanların yapılara verdiği zararların tespiti, durumunun sağlıklılaştırılması olarak değerlendirilmelidir.

Barınma; çatışmayla birlikte gerçekleşen iç ve dış göçlerle önemli bir sorun olmaktadır. Barınma, fiziksel yeniden yapılanmanın en önemli bileşenlerindedir ve birçok disiplini bir araya getiren çok geniş bir alandır. Tarihi çevrede gerçekleşen çatışma durumlarında nasıl bir barınma/ nasıl bir yerleşme somut ve somut olmayan kültürel değerleri bir arada tutarak özgün dokunun korunabilmesi konusunda bu soruna çözüm oluşturacaktır?

Topluluk, yerel yetkililer, özel sektör, ulusal hükümet, dış aktörler sürdürülebilir ve başarılı konut üretimi için kilit aktörlerdir (Barakat, 2003, s.6-7).

Afet sonrası konut üretimi için beş ayrı yaklaşım vardır (tek bir müdahale ile birden fazla öge birleştirilebilir): 1- geçişken/ geçici konutların yapılması 2- hasarlı yapıların onarılması 3- yeni konut inşa edilmesi (hasarlı yapılar olduğu gibi bırakılarak) 4- dış kurumlardan malzeme ve beceri yardımı ile yerel toplulukların çalıştığı düşük gelirli üretim/ yeniden yapılanma, "bina alanı yaklaşımı" belirlenmesi 5- finansmanı sadece dış kurumların vermesi, finansman kolaylaştırması yaklaşımıdır (Barakat, 2003, s.15).

Çizelge 7. Konut onarımının güçlü, zayıf ve tehlike yönleri (Barakat, 2003, s.18)

Güçlü yönler	Zayıf yönler
-Yeniden yapılandırma sürecini hızlandırır -Daha fazla ev daha az para ile onarılabilir -Sosyal yeniden düzenleme talebi azdır -Etkilenen nüfusa önemli bir rol oynamaya izin verir -Kırsal alanlarda ve izole alanlarda etkili, kültürel açıdan uygun kalıcı çözümler üretebilir -Gerginliği azaltmak için kullanılabilir	-Çözüm kitleri piyasada satılmaya başlanabilir -Belirli bir beceri seviyesine ihtiyaç vardır -Güvenlik önlemleri oluşturmak güçtür (hafifletme) -Kültürel/ tarihsel olarak önemli yerleşim yerlerinde kimliğin kaybolmasına neden olabilir -Bölünmesi ve dağıtımı zordur
Tehlikeli varsayımlar	
-Malzemeler zamanında gelecektir -Standart kitler özel mimariden bağımsız olarak kullanılabilir -İnsanlar kitleri nasıl kullanacaklarını biliyor olmalı -Aile başına kitlerin boyutu ve sayısı standart olabilir -Bu sadece geçici bir çözümdür -Yerel ve komşu pazarlarda malzeme mevcuttur -Mülkiyete açıktır	

Çizelge 8. Geleneksel tekniklerin güçlü ve zayıf yanları (Barakat, 2003, s.20)

Güçlü yönler	Zayıf yönler
-Kültürel olarak kabul edilebilir -Süreklilik -Müsaitlik / Hazır bulunma -Esneklik -Düşük ulaşım maliyetleri	-Güvenlik Açığı -Dış kurumların topluluk ve geleneksel yapı teknikleri hakkındaki bilgisi sınırlı olabilir.

Konutun iyi şekilde onarılmasını sağlamak için **maddi ve teknik kaynaklar yerel olarak mevcut olmalıdır**. Konut yerel çevreye, ailelerin ihtiyaçlarına uygun olmalı ve istihdamın, hizmetlerin, mesleğin ihtiyaçları için yeterli olduğu bir yerde bulunmalıdır.

Yerel niteliklere veya malzemelere dayalı olmayan konut üretimi, yerel ekonomiye büyük ölçüde fayda sağlamayabilir. Ancak özellikle de **beceri ve malzemeler ithal ediliyorsa, koruma dış yardım ile sürüyorsa**, uygulamalar **yerel toplumun imkanlarının ötesinde ise geleneksel bina teknikleri kaybolabilmektedir**.

Konut yeniden inşa, bir süreç olarak görülmelidir. **Fiziksel bir üründen çok daha fazladır**.

3.3.2 Model Çalışması

Modern ve bütünleşik bir planlama/ afet risk yönetimi sistemi; tüm tehlikeleri düşünmeli, evrelerin uygulanmasını, kaynakların kullanımını, birey ve kurumların çalışmalara katılımını sağlamalıdır. Planlamanın hedeflerinden bir diğeri ise zincirleme olaylar sonrası oluşabilecek ikincil afetlerin ve yeni risklerin önlenmesidir.

Afetin ardından yapılacak olan her girişim zarar görmüş ya da kaybolmuş miras yapılarını ve özelliklerini korumak, muhafazasını/ unutulmamasını ve onarımını sağlamak için yapılmalıdır.

Çizelge 9. Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi Eylem Planı- Tablo 6

C	ÇATIŞMA/ SAVAŞ SONRASI REHABİLİTASYON EVRESİ	6
EYLEM PLANI		
A Yasal prosedürün düzenlenmesi <ul style="list-style-type: none">→ Kültür mirasının korunmasında ve eve dönüşte uluslararası sorumlu organizasyon ve yardımcı kurumlarla prosedür düzenlenmesi→ Yeniden yapılanma, kültür mirasının korunması ve eve dönüşte görev/ yetki ve sorumluluklarla ilgili özel yasa geliştirilmesi B Fonların kullanımı, paylaşımı, gelir kaynaklarının dağılımının planlanması		
C Patlamamış mühimmat temizlik ve güvenli alan tespit planlaması		
D Durum analizi yapılması		
E İhtiyaç analizi yapılması		
F Enkaz temizliği planlaması		
G Kültür enkazının/ kültür molozunun toplanması, depolanması, yerinde onarım için dağıtım planlaması		
H Hasar analizi yapılması/ etaplı hasar analizi		
I Mevcut durum tespit çalışmalarının değerlendirilmesi		
İ Hasar analizinin değerlendirilmesi, Gerekli acil önlemlerin alınması, Basit onarım çalışmalarının yapılmaya başlanması		
J Eve dönüş çalışmalarına başlanması		
K Kültür mirası değerlerinin sınıflandırılması, müdahalede önceliklendirme programı yapılması		
L Müdahale yöntemlerinin belirlenmesi		
M Koruma projelerinin hazırlanması		
N Geleneksel malzeme tedariki/ üretimi planlaması		
P Yeni yapı malzemesi tedariki ve kullanımı planlaması		
R Tarihi doku içinde yer alan tescilsiz hasarlı yapılara ilişkin kararların alınması		

Çizelge 10. Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Eylem- Süreç- Katılım Çizelgesi-
Tablo 7

C ÇATIŞMA/ SAVAŞ SONRASI REHABİLİTASYON EVRESİ EYLEM- SÜREÇ- KATILIM ÇİZELGESİ 7	Kullanıcı katılımının süreçte yer alması	Eğitilmiş personel	Finans kaynağı	Özel yasal düzenlemeler	Süreç/ zaman değerlendirmesi		
					Kısa 1	Orta 2	Uzun 3
A Yasal prosedürün düzenlenmesi		☐					1
B Fonların kullanımı, paylaşımı, gelir kaynaklarının dağılımının plan.		☐		+			1,2,3
C Patlamamış mühimmat temizlik ve güvenli alan tespit uygul.		☐	<input type="triangle"/>				1,2,3
D Durum analizi yapılması	☒		<input type="triangle"/>				1
E İhtiyaç analizi yapılması	☒	☐					1
F Enkaz temizliğinin yapılması	☒		<input type="triangle"/>				1,2,3
G Nitelikli enkazın toplanması, depolanması, yerinde onarım için dağıtım planlaması	☒	☐	<input type="triangle"/>	+			1,2,3
H Hasar analizi yapılması	☒	☐	<input type="triangle"/>				1,2
I Mevcut durum tespit çalışmalarının değerlendirilmesi		☐		+			2
İ Gerekli acil önlemlerin alınması, Basit onarım çalışmalarının yapılması	☒	☐	<input type="triangle"/>	+			2
J Eve dönüş çalışmalarına başlanması		☐	<input type="triangle"/>	+			2,3
K Kültür mirası değerlerinin sınıflandırılması, müdahalede önceliklendirme programı yapılması		☐	<input type="triangle"/>	+			3
L Müdahale yöntemlerinin belirlenmesi		☐	<input type="triangle"/>	+			3
M Koruma projelerinin hazırlanması; güçlendirme, esaslı onarım gerektiren, harabe niteliğindeki yapılar için...		☐	<input type="triangle"/>	+			3
N Geleneksel malzeme tedariki/ üretimi planlaması (enkazdan elde edil.)	☒	☐	<input type="triangle"/>	+			2,3
P Yeni yapı malzemesi tedariki ve kullanımı planlaması (yardım alınan, üretimi yapılan)	☒		<input type="triangle"/>	+			3
R Tarihi doku içinde yer alan tescilsiz hasarlı yapılara ilişkin kararların alınması	☐		<input type="triangle"/>	+			1,2,3

Çizelge 11. A Yasal Prosedürün Düzenlenmesi- Tablo 8- 9

ÇATIŞMAYA/ SAVAŞA BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE "EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI 8- 9
A YASAL PROSEDÜRÜN DÜZENLENMESİ
-Kültür mirasının korunmasında ve eve dönüşte uluslararası sorumlu organizasyon ve yardımcı kurumlarla prosedür düzenlenmesi, -Yeniden yapılanma, kültür mirasının korunması ve eve dönüşte görev/ yetki ve sorumluluklarla ilgili özel yasa geliştirilmesi

<p>-Uluslararası iş birliğinin sağlanması, uluslararası birimlerin çalışacağı alanların/ konuların yasal olarak net şekilde belirlenmesi, -Uygulamaların uzun süreli ve sürdürülebilir olması için (1 yıl, 5 yıl, 10 yıl gibi) belirli sürelerde işlere göre sözleşmelerin yapılması, -Uluslararası platformda, savaş/ çatışma/ güvenlik sorunu durumlarında gerçekleşen göçler ve geri dönüş çerçevesinde mirasın korunması üzerine sözleşme/ yönetmelik/ yasa geliştirilmesi, -Geri dönenlere kendi arsa ve varlıklarını geri alma hakkı sağlayan yasaların çıkarılması, (ev sahipleri ile yerel yönetim ilişkilerini düzenleyen yönetmelik çıkarılması), hukuki çözümler oluşturulması, -Kendi evini onarana/ restore edene ekonomik yardım/ katkı fonu (onarım kredisi/ yönetmeliği) sağlanmasına dair yönetmelik oluşturulması, -Kültürel değerlerin yağmalanmalarının engellenmesini sağlamak için önlem ve planlamalara katkılar yapılması, -Çatışma sonrası mevcut durum değerlendirilerek koruma yasalarında değişikliklerin yapılması, -Koruma bağlamında resmî kurumlarda yetki ve sorumluluklar ile ilgili yasalarının yeniden düzenlenmesi, -Koruma ilkelerinin afet planlaması, müdahale ve iyileştirmenin tüm aşamalarına özelleştirilerek entegre edilmesi, -Yerel halk, mülk sahipleri, müteahhitler ve diğer özel ve kamusal organlarla sözleşmeler yapılması, -Çatışma sonrası çalışılacak konuların eylem akış şemasında gösterildiği şekilde birimlere ayrılması, şemanın her basamağını çalışacak ekiplerin/ birimlerin oluşturulması, -Kültür mirasının korunması bağlamında çalışacak kurumsal birimlerin, alt birimlerin oluşturulması, -Koruma sürecinde daha hızlı ve etkin bir program uygulayabilmek için yapılan "kültür mirası değerleri</p>	<p>-Özel olarak kurulan kooperatiflerin ya da özel şirketlerin, yerel yönetimlerin/ belediyelerin ortak olarak çalışması için protokol düzenlenmesi, -Onarımda ve yeniden yapımda kullanılacak olan malzemelerin seçimiyle ilgili yasa/ yönetmelik çıkarılması, geleneksel malzeme üretiminin teşvik edilmesi, -İmar yasalarının, kullanıcı katkısı ile koruma ve yerel grupların korumaya katılımına yer verecek şekilde düzenlenmesi, yeniden yapılandırma ve geliştirme/ onarım projelerinde yerel halkın ana oyuncular olarak tanınması, koruma bağlamında programlı/ eğitilmiş süreç sağlayabilmeleri için yasal çerçeve oluşturulması, -Teknik ve ekonomik yardımlar sonrası kullanıcıların değişmemesinin sağlanması için sözleşmeler yapılması (iş istihdamının da sürekliliği sağlanmış olacaktır), -Dış kaynaklı olarak onarım/ iyileştirme yapılan bölgelerde eski kullanıcıya oranla daha üst ekonomik gelir seviyesine sahip bir yerleşim oluşturulması (soylulaştırma) bölgede kullanıcı değişikliğine sebep olacağı için kontrolsüz yer değiştirmelerin engellenmesine bağlı belirli yönetmeliklerin ve yasaların oluşturulması, -Askeri personele kültür mirası farkındalığına ilişkin bir eğitim kursu verilmesi, yasal prosedürle bunun sağlanması, barış döneminde yapılacak çalışmalarda askeri personelden teknik destek sağlanabilmesi, -Mühendisler, mimarlar, eğitimciler, geleneksel yapı uzmanları için entegre eğitim programları organize edilmesi, teknik danışmanlık yapabilmeleri için geleneksel malzeme kullanımıyla ilgili konstrüksiyonlarda pratik eğitim alınması gereklidir. -Kullanıcılara meslek kazandırmak, teknik eğitim programlarını düzenlemek için uluslararası/ ulusal kurumlarla iletişime geçilerek resmi çerçeve oluşturulması,</p>
--	--

<p>sınıflandırmasına” (K tablosu) göre ayrı çalışma ekiplerinin kurulması, somut olmayan kültür mirasının da değerlendirilmesi, miras değerlerinin kaydedilmesi üzerine ayrı bir ekip oluşturulması,</p> <p>-Yurt dışından gelen yardımlarda; malzeme yardımı, patlamamış mühimmat temizliği konusundaki yardımlar, kültür mirasının korunmasındaki uzman yardımları, finans yardımları (ekonomik, teknik) hepsinin kurulan birimlere yönlendirilmesi ile ve o birimlere entegre olarak çalışması,</p> <p>-Öncelikle “Topluluk ve Geri Dönüş” üzerine yasal bir kurumun (Bakanlık vb.) kurulması; yerel ve yönetsel kurumlarla koordineli çalışılması</p> <p>-Topluluk ve Geri Dönüş Kurumu’na bağlı olarak geri dönüş sürecinin sağlıklı ilerleyebilmesi için: ulaşım, nakliye, tahliye, yerleştirme ve planlama, barınma, kültür mirasını koruma birimlerinin kurulması,</p> <p>-Kültür mirasının korunması üzerine eğitim verebilecek, Üniversite’de bir anabilim dalının kurulması, öğretim amaçlı olarak komşu ülkelerden konu üzerine çalışan deneyimli akademisyenlerle birlikte çalışma talebinde bulunulması (uzmanlaşmış teknik eleman, geleneksel sanat uzmanlarına ihtiyaç vardır),</p> <p>-Patlamamış mühimmat temizliği yapılmış/ güvenli bölgelerde/ alanlarda uygulamalara, geri dönen topluluklarında katılımı sağlanması</p> <p>-Çok uzun yıllar sürecek olan patlamamış mühimmat temizliğinde yerel halkın eğitilmesi, görevlendirilmesi gereklidir.</p>	<p>-Kitle iletişim araçları aracılığı ile planlama amaçlarının kamuya kapsamlı olarak tanıtımının yapılması/ bilgilendirme olması,</p> <p>-Seminer, film, kurs benzeri toplu eğitimler, yayınlar ve tekil uygulamalarda iş birliği düzeyinde teknik eğitimler verilmesi</p> <p>-Buluşmalar ve sergiler yoluyla bir dizi toplumsal bilinçlendirme kampanyalarının ülke genelinde büyük çapta organize edilmesi,</p> <p>-Çatışma sürecinde doğrudan etkilenmeyen insanların, zarar görmüş alanların yeniden inşasında/ onarımında yardımcı olması, yerleşim yeri büyüklüğüne göre (il/kasaba/ şehirler) eşleştirilmesinin (kendi kaynaklarının harekete geçirilmesi yoluyla) sağlanması,</p> <p>-Geleneksel yapı üretim bilgisi konusunda bilgili kişilerin kullanıcıları temsil etmek amacıyla seçilmesi, bu kişilerin bilgisinin değerlendirilmesi, kullanıcılara bilgi aktarımının bu kişiler aracılığı ile sağlanması,</p> <p>-Katılımcıların/ kullanıcıların, hangi mekân ve hangi kapsamda koruma çalışmalarına katılacakları belirlenmesi,</p> <p>-Kullanıcıların koruma uygulamalarına fiilen katılımı için program düzenlenmesi (günün belirli saatlerinde kuramsal eğitimle bütünleştirilmesi), belirli kullanıcı grupları için meslek eğitimine dönüştürülebilmesi,</p> <p>-Koruma üzerine çalışan devlete bağlı kurumların/ kurulların oluşturduğu danışma kurulları, mevcut yönetim birimlerinden katılım koordinatörlerinin görevlendirmesi, kullanıcılarla iletişimin sağlanması gereklidir.</p>
--	--

Çizelge 12. D Durum Analizi Yapılması, E İhtiyaç Analizi Yapılması- Tablo 11

C ÇATIŞMA/ SAVAŞA BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE "EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"	11
<p data-bbox="331 315 624 344">D DURUM ANALİZİ YAPILMASI</p> <p data-bbox="311 362 699 392">İLK DURUM TESPİTİ (durumun belgelenmesi)</p> <ol data-bbox="363 389 772 495" style="list-style-type: none">1-Altyapının mevcut durumu2-yapı stoku, binaların mevcut durumu3-İnsan unsuru, demografik yapı tespiti4-doğal ve kültürel mirasın mevcut durumunun analizi <p data-bbox="343 533 707 658">2-Yapı stoku; →yeni yapı, -tarihi yapı (barınma ve ortak kullanım), (ortak kullanım: kamusal, anıtsal, ...) doğal alanı içermelidir.</p> <p data-bbox="311 685 772 736">Öncelikle, afet sonrası mevcut durumu güncelleyen analizin yapılması gerekmektedir.</p> <p data-bbox="311 745 772 873">-Mevcuttaki hasarlı ve oturulabilir yapı oranı belirlenmesi (çatışma öncesi mimari ile ilgili örneğin müze, belediye, mimarlar odası gibi kurumların ellerindeki mevcut kaynaklar, haritalar ve uydu görüntüleri toplanması),</p> <p data-bbox="311 882 772 934">-Oturulabilir yapı stoğundaki tarihi yapı oranının belirlenmesi ve buna odaklanması,</p> <p data-bbox="311 943 772 994">-Tarihi yapıların fonksiyonlarının (kamusal, ticaret, konut gibi) tespit edilmesi,</p> <p data-bbox="311 1003 772 1055">-Çatışma/ savaş öncesindeki mevcut durum ile şimdiki durumun özellikle hasar niteliği bağlamında değerlendirilmesi gereklidir.</p> <p data-bbox="311 1064 772 1122">Çatışma sonrası mevcut tarihi yapıların sayısı, nüfusun sayısal değeri azalmakta ve de nüfusun niteliği değişmektedir.</p> <p data-bbox="311 1131 772 1189">-Çatışmayla birlikte yeni arkeolojik alanlar da gün yüzüne çıkmaktadır. Bu alanların korunması ile ilgili de kararların alınması ve</p> <p data-bbox="311 1198 772 1249">-bütün değişikliklerin bu süreçte kaydedilmesi gereklidir.</p> <p data-bbox="311 1258 772 1373">Sonuç olarak yapı stoku ne kadar bulunmakta? Kaç tarihi eser/ kültürel değerdir, bunların fonksiyonları nelerdir? Barınma, günlük hayatın ihtiyaçları nelerdir? Durum analizinin ardından bunların tespit edilmesi gerekecektir.</p>	<p data-bbox="895 315 1187 344">E İHTİYAÇ ANALİZİ YAPILMASI</p> <p data-bbox="815 362 1276 436">Durum analizinden elde edilen veriler normal yaşama dönebilmek için nelere ne kadar ihtiyaç olacağı konusunda yardımcı olmaktadır.</p> <p data-bbox="815 445 991 474">Bu aşamada gerekli;</p> <ul data-bbox="815 483 991 544" style="list-style-type: none">-altyapıyı iyileştirme,-yapı stoku ve-insan unsuru <p data-bbox="815 553 1034 577">ihtiyaçları belirlenecektir.</p> <p data-bbox="815 607 1276 705">-Ne kadar tarihi yapı kullanılabilir durumda, oturma alanı olmayan ne kadar insan var, ne kadar insan geri dönebilir? Yaklaşık olarak ne kadar bir sürede bunu sağlamak gerekmektedir?</p> <p data-bbox="815 714 1276 788">Durum analizinden elde edilen veriler ve gerçekte nelere ne kadar ihtiyacın olduğu, bu ikisi, arasındaki fark "ihtiyaç analizi"yle ortaya çıkmaktadır.</p> <p data-bbox="815 797 1276 871">-İhtiyaçların belirlenmesinin ardından çalışmaların başlayabilmesi için önceliklerin, zorunlulukların tespit edilmesi gereklidir. Bunlar;</p> <ul data-bbox="879 880 1270 1005" style="list-style-type: none">-enkazın kaldırılması-eğitimli personel-finans kaynakları-yasal düzenlemeler/ özel yasal düzenlemeler-kullanıcı katılımı sağlanması gerekmektedir. <p data-bbox="815 1014 1276 1066">Ardından tarihi dokuda hasar analizi çalışmalarına başlanması gereklidir.</p> <p data-bbox="815 1075 1276 1249">Bakınız, BM'nin "Afet Sonrası İhtiyaç Değerlendirmesi" biriminin (Post-Disaster Needs Assessments- PDNA) hazırladığı ihtiyaç analizinin içermesi gerekli listeler, raporlar- toplanacak veriler ve buna benzer bilgiler "Post-Disaster Needs Assessments, Volume A Guidelines 2013" adlı kaynakta yer almaktadır.</p>

Çizelge 13. H Hasar Analizi Yapılması- Tablo 12

C	ÇATIŞMA/ SAVAŞA BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE "EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"	12
<p>H HASAR ANALİZİ YAPILMASI</p> <p>Hasar analizinde;</p> <ol style="list-style-type: none">1- tarihi yapıların2- çevredeki doğal değerlerin3- kültürel koleksiyonların4- yeni yapıların <p>aldıkları hasar ve hasarsızlık bağlamında incelenmesi/ değerlendirilmesi gereklidir.</p> <p>Analiz çalışmaları yapılırken çatışma öncesi ve sonrası kayıtlarla/ belgelerle birlikte hasar analizi sürecinde durumu/ hasarı tespit ederek belgelenmeleri sağlanmış olacaktır. (Çatışma öncesi ve sırasına ait bilgilerin derlenmesi, kontrol bilgilerinin hazırlanması, uzman kurum/ kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalardan referans alınması.)</p> <p>-Hasar tespiti ve de benzeri anketleri yürütmek üzere, etkilenen bölgelerde anket ekipleri oluşturulması, ekiplerin eğitilmesi ve seferber edilmesi ve de örneklerden anlaşılacağı üzere askerlerle bu durumda çalışılabilmesi,</p> <p>-halihazırda mevcut olan araçlardan yararlanılması; standart dijital kameralar, cep telefonları, GPS alıcıları, dizüstü bilgisayarlar ve ölçüm bantları,</p> <p>-haritalama teknolojileri, coğrafi bilgi sistemleri, uzaktan algılama ve sosyal haritalama ve ağ oluşturma yöntemlerinin kullanılması gereklidir.</p> <p>-Mimari basit fotogrametrik, 3x3 kuralları (yarsel fotogrametri- 3 geometrik, 3 fotoğrafik, 3 organizasyonel kuralın) kullanılması,</p> <p>- çatışma sonrası hızlı belgeleme</p> <p>- kayıt ilkelerinin uygulanması</p> <p>- acil karar vermede temel ve faydalı verilerin toplanması gereklidir.</p>	<p>Hasar analizi bilgisinin toplanması; yapı cinsinin, fonksiyonunun, yapım tekniği, yapısal/ strüktürel zararların (taşıyıcı sistem) (çatlak dağılımı), yapı elemanlarının ve malzeme sorunlarının tespit edilmesi (belgelemenin yapılması) yanında hasarlı yapıların ve alanların kültürel kayıtlarının tutulmasını sağlamaktadır.</p> <p>-Hasar tespiti formu (Afet sonrası yapı stokunun hasar durumunu belirlemeye yönelik geliştirilen bir sistemdir.)</p> <p>-Afet sonrası yapı durumunun tespit yöntemleri genellikle sokaktan taramaya dayanmaktadır.</p> <p>-Yapı güvenliği hakkında yapının hasar durumu temel bilgisini edinmek gereklidir.</p> <p>-Yapı güvenliği ve potansiyel riski belirlemeye ilişkin çalışma yapılırken; incelenen yapının geometrisi, plan tipi, komşu yapılar ile ilişkisi, taşıyıcı elemanları, yük aktarma ve geçiş elemanları, mevcut hasarlar gibi bilgilere gereksinim duyulmaktadır.</p> <p>Bakınız, hasar tespit çalışmaları yapılırken kullanılan gözlem üzerine Meltem Vatan tarafından Yapı Anabilim dalında, 2010 yılında yazılmış olan "Anıtsal Yiğma Binalarda Risk Düzeyinin Tespitine İlişkin Bir Öndeğerlendirme Yöntemi" adlı doktora tezinde risk, risk değerlendirme, hasar ve benzeri konular detaylı çalışmalarla sunulmaktadır. Bu tezde "yapısal durum tespit yöntemleri" (s.50) üzerinde durulmaktadır.</p> <p>Bakınız, "Çatlak genişliğine göre hasar dereceleri" konusunda M.M Ö., Koçak A., "Yiğma Yapı Hasarları ve Onarım ve Güçlendirme Yöntemlerinin Ayrıntıları", (2005, cilt.1, ss.93-108, IMO yayını) yayını mevcuttur.</p> <p>Bakınız, Sinha R. ve Goyal A., 2004 yılında "hasarın sınıfını tanımasını hem yiğma yapılar hem de betonarme" için tanımlamaktadır. "A National Policy for Seismic Vulnerability Assessment of Buildings and Procedure for Rapid Visual Screening of Buildings for Potential Seismic Vulnerability" raporda ayrıntılı anlatılmaktadır.</p>	

Çizelge 14. İ Hasar analizinin değerlendirilmesi, gerekli acil önlemlerin alınması, basit onarım çalışmalarının yapılmaya başlanması- Tablo 13

C	ÇATIŞMA/ SAVAŞA BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE "EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"	13
<p>İ HASAR ANALİZİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ, GEREKLİ ACİL ÖNLEMLERİN ALINMASI, BASİT ONARIM ÇALIŞMALARININ YAPILMAYA BAŞLANILMASI</p> <p>-Normal zamanlarda koruma çalışmaları en genel anlamda müdahale ölçeğinde; bakım, onarım, esaslı onarımdır. Ancak çatışma/ savaş sonrasında koruma çalışmalarında öncelikli uygulama; mevcut durum, ihtiyaç ve hasar analizi çalışmalarının yapılmasıdır.</p> <p>Hasar analizi çalışmalarının başlamasının ardından çalışmaların bir kısmı tamamlandıktan sonra kültür mirasının onarımı için müdahaleler başlayabilmekte, etaplı hasar analizi yapılması gerekmektedir. Bu iki süreç paralel olarak ilerleyebilmektedir.</p> <p>-Hasarlı olmayan/ yaşanabilir mevcut yapı kapasitesinin belirlenmesi, buna bağlı olarak geri dönelerin kontrollü olarak (öncelikle yapı sahiplerinin ya da bölge sakinlerinin) yerleşiminin sağlanması,</p> <p>-boşaltılması ve yıkılması gereken yapıların tespit edilmesi gerekmektedir.</p> <p>-İklim koşulları da onarımda, acil önlemlerin alınmasında etkindir. Sonbahar/ kış mevsimi yakın ise çatı göçmeleri olan yapılar müdahale önceliği de dikkate alınarak onarımına öncelik verilmesi gerekmektedir.</p> <p>Yapısal ve malzeme sorunları ve yapılacak olan müdahaleler koruma çalışmalarında önem kazanmaktadır.</p> <p>-Hasar analizi bilgisinin toplanmasının ardından hasarlar değerlendirilerek yapılacak müdahalelerin tespit edilmesi önceliklidir.</p> <p>-Taşıyıcı sistemin iyileştirilmesi için en uygun müdahale yöntemlerinin belirlenmesi gereklidir.</p> <p>Hasar derecelerine göre yapılara uygulanacak müdahale şekilleri sınıflandırılması gereklidir.</p> <p>Bakım/ basit onarım gerektiren yapılar, yüzeysel onarım gerektiren yapılar, güçlendirme yapılacak yapılar, esaslı onarım gerektiren yapılar, harabe niteliğindeki yapılar şeklinde sınıflandırılabilir.</p>	<p>Basit onarım çalışmalarının erken dönem rehabilitasyon çalışmaları kapsamında yürütülmesi gereklidir. Bu aşamada:</p> <ul style="list-style-type: none">-hızlı görsel saha muayenesi yapılması,-gerekli malzeme, gereç, becerilerin tespiti,-yapı türleri, kültür mirası değerlendirilmesi/ sınıflandırılması,-hasarın detaylı teknik değerlendirilmesi,-gönüllülerin eğitim ihtiyacına yönelik programların başlatılması,-acil koruma önlemleri için insan ve finansal kaynak ihtiyacınının değerlendirmesi, -müdahalelerin hazırlığının yapılması ve kültürel miras alanları için çeşitli stratejilerin belirlenmesi,-tahtiy rotalarının tasarımı/ onarımının yapılması,-uygun tabelalar yerleştirilmesi,-ilk yardım malzemelerinin (örnek yangın söndürücüler, yangın alarmları gibi), aletlerin yerleştirilmesi,-acil önlem müdahalesinde çalışacak olanların görev ve sorumluluklarının belirtilmesi, dış kurumlarla koordinasyon prosedürlerinin hatırlatılması gerekmektedir. <p>Bakınız, Summary Checklist for Damage Assessment, Herb Stovel'un, Risk Preparedness: A Management Manual For World Cultural Heritage, ICCROM, Rome, 1998 kitabında yer almaktadır.</p> <p>Bakınız, "Yapı hasarına göre kullanım sınıflandırması" yapılacak zaman (Anagnostopoulos ve Moretti, 2006) Anagnostopoulos, S. ve Moretti, M., (2006)'nin, Post-Earthquake Emergency Assessment of Building Damage, Safety and Usability- Part 1 (Technical Issues, Soil Dynamics and Earthquake Engineering: p.1-10) adlı makalesinde detaylı şekilde anlatılmaktadır.</p>	

Çizelge 15. J Eve dönüş çalışmalarına başlanması- Tablo 14

C	ÇATIŞMA/ SAVAŞA BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE "EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"	14
<p data-bbox="327 320 762 349" style="text-align: center;">J EVE DÖNÜŞ ÇALIŞMALARINA BAŞLANILMASI</p> <p data-bbox="316 365 770 461">Geri dönenlerin kontrollü olarak (öncelikle yapı sahiplerinin ya da bölge sakinlerinin) hasar analizi değerlendirme sonuçlarına göre yerleşiminin sağlanması,</p> <ul style="list-style-type: none">-Mevcut durum üzerinden yararlanıcı sınıflandırması yapılması,-Çatışmaların ardından güvenli bölgeler belirlenmekte ve bu bölgeler korunmaktadır. Öncelikle geriye dönen insanların belirli/ güvenli alanlarda toplanması,-Yararlanıcı sınıflandırması sırasına göre eylemlerin gerçekleştirilmesi,-Afetzedelerin eğer konutları yıkılmamışsa, hasar derecelerine (müdahalesi çerçevesinde) göre sağlam yapılara, onarılan yapılara veya konutlarını onarılıp, düzenlenen zaman dilimlerine göre yerleşimlerinin gerçekleşmesi,-Afetzedelerin konutları yıkılmış ise yer seçiminde resmi, alternatifli kararların alınması; -ya toplu bir yerleşim ya da afetzedelerin kendi yerlerine yerleşimi şeklinde olması,-başka bir yerleşim biriminde iskân edinilecekse merkezlerde toplu bir alan tayin edilmesi ya da afetzedelerin kendilerinin yerleşmesidir (mümkün olduğunca eski yerleşim yerine yakın alanlar olmasına öncelik verilmesi),-Durum analizleri sonuçlarına göre hasarlı olmayan/ yaşanabilir mevcut yapılara kayıtlı olarak yerleşimin gerçekleştirilmesi (öncelik mülk sahiplerine verilmeli),-Onarılan bölgelere mekân-mülk sahiplerine öncelik tanınarak yerleşme yapılması,	<ul style="list-style-type: none">-Onarımı devam eden ve yeni tasarlanan yapılar tamamlandıkça kayıtlı olarak geçişlerin sağlanması gereklidir.-Göçle terk edilen, boş kalan verimsiz tarım arazilerinin, bulunduğu bölgelerdeki boş kalan konutların bölgeleri güvenli ise geri dönüşlerde öncelikli yerleşim için kullanılması, bu alanlara yerleşilmesi,-Yerleşim hane sayısı yeterli olmadığı takdirde geçici yerleşim için tasarlanan birimlere yerleşim gerçekleştirilmesi,-Mevcutta kullanılmayan mülklerin, o bölgede yaşayan kişilere kiralanması, alınıp satılması ve alandaki bağış edilen mülkler ile kamu mülklerinin yönetiminin sağlanması,-Arazi doğrulama birimleri/ üniteleri kurulması, arazi transferi ve arazi anlaşmazlıklarının çözümü süreçleri büyük ölçüde kolaylaştırılması,-Topraksız hane halkları/ kullanıcılar için ayrı fakat ilgili bir program, sosyal koruma faaliyetlerinin kapsamı içinde geliştirilmesi,-Yerleşim için güvensiz kabul edilen topraklarda mal sahibi olanlar içinde çözüm üretilmesi, yerel kullanıcıların evlerini yeniden inşa etmeleri için yeni topraklara erişmelerini ve satın almalarını sağlayacak mali yardım sağlanması,-Sosyal değişim konusunda resmi düzenli kayıt tutulması ve uygun şartlarda geri yerleştirmeler gerçekleştirilmesi gereklidir. <p data-bbox="821 1088 1289 1137">NOT: Bu alanda konusunda uzman kişilerle/ uzman birimlerle bütünlük içerisinde çalışılması gereklidir.</p>	

Çizelge 16. J Eve dönüş çalışmalarına başlanması- Tablo 15

C	ÇATIŞMA/ SAVAŞA BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE "EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"	15
K KÜLTÜR MİRASI DEĞERLERİNİN SINIFLANDIRILMASI, MÜDAHALEDE ÖNCELİKLENDİRME PROGRAMI YAPILMASI		
<p>Kültür Mirası Değerlerinin Sınıflandırması;</p> <ol style="list-style-type: none">1- Dünya Miras Alanları,2- Kentsel doku,3- Kırsal doku,4- Kültür peyzajı,5- Dini yapılar,6- Kamusal yapılar,7- Ulaşım yapıları,8- Sivil mimarlık örnekleri,9- Endüstri yapıları,10- Arkeolojik alanlar,11- Müze ve koleksiyonlar ve12- Somut olmayan kültür mirasıdır. <p>Bu sınıflandırmada yer alan başlıkların her biri farklı parametrelere sahiptir.</p> <p>Bu sınıflandırma içinde müdahale önceliği kültür varlıklarının;</p> <p>-değer analizi</p> <p>-hasar analizi</p> <p>-ihtiyaç analizi ve</p> <p>-finansal kaynakların desteği gibi</p> <p>analiz sonuçlarına göre birçok analizin bir araya gelerek en uygun modelin oluşturulması üzerinden değerlendirilmektedir.</p>	<p>Müdahale önceliklendirme programını yapabilmek için kültür mirasının değerlerini, hasarlarını, ihtiyaçlarını sınıflandırarak ve miras için sağlanan finansal kaynak girdilerini değerlendirerek toplamda parametresi yüksek olan seçilmektedir.</p> <p>Önceliklendirme sonucu her vaka için farklılık göstermekte, toplumdaki topluma, kentten kente, durumdan duruma göre değişebilmektedir.</p> <p>Çatışma sonrası müdahale uygulamaları çalışma kapsamında yapılan kültür mirası sınıflandırmasına göre ayrı ayrı değerlendirilecek ekipler şeklinde planlanması ve çalışacak ekiplerin sınıflandırmaya göre ayrılması gerekmektedir. Temelde amaç onarımların en az müdahale ile gerçekleştirilmesidir.</p> <p>Kültürün en önemli yönlerinden biri dindir ve dini inanç birçok savaştan zarar gören toplumdaki insanlar için büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda onarımda dini anıtsal yapılara (camiler, kiliseler, tapınaklar..) öncelik verilmesi gereklidir.</p>	

Çatışma/ savaş sonrasında rehabilitasyon "eve dönüş ve tarihi doku rehabilitasyon sürecinin planlanması" evresi önceliklere ve zamansal sıralamaya göre 3 ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar; mevcut durumun planlama amaçlı tespiti, eve dönüş/ erken dönüş rehabilitasyon planlaması ve uzun dönem rehabilitasyon planlamasıdır. Ancak çatışmanın sonrası hızlı/ plansız geri dönüşler yaşanması ve kaynak yardımlarının miktar ve süreç olarak değişken olması bu bölümler arasında keskin sınırların çizilemeyeceğini göstermekte, birbirlerine kaynak oluşturması açısından öncelik sonralık sıralaması belirlenmektedir. Yukarıda yer alan tablolar² çatışma/ savaş sonrası kültür mirasının kullanıcısı ile birlikte en sağlıklı şekilde korunabilmesi için yasal prosedürden başlayarak en detaylı şekilde müdahale yöntemlerine karar gerekli ilkesel kararları içermektedir.

4. SONUÇ, ÖNERİLER VE TARTIŞMA

Yok edilmiş bir kütüphane veya müze bir toplumun sembollerinin silinmesini ifade etmektedir. Bir toplumun temel kurumlarının ve simgesel eserlerinin tahrip edilmesi, yerin sakinlerine zarar vermek/ onları yok etmek ve günlük yaşam mekanlarını yıkma girişimidir. Kültür mirasının gücünün ortak hafıza ve kimlik üzerine kurulu olması, savaş ve çatışmalarda bu mirasın yok olması/ zarar görmesi, hafızaya sahip olan topluluğun varlığının/ birliğinin önemini artırmaktadır.

3. Dünya Savaşı sonrasında kültür mirasının korunmasıyla ilgili resmi bir metin olarak Venedik Tüzüğü kazanılmıştır. 20. yüzyıl son çeyreğinden itibaren Dünyada yaşanan süreçte kültür mirasını tehdit eden riskler nelerdir? Nasıl sonuçlar alınmaktadır? Neyi

² Yukarıdaki çatışma/ savaş sonrasında rehabilitasyon "eve dönüş ve tarihi doku rehabilitasyon sürecinin planlanması" evresi tablolarından makalede yer almayan; B Fonların Kullanımı, Paylaşımı, Gelir Kaynaklarının Dağılımının Düzenlenmesi, C Patlamamış Mühimmat Temizliği Planlaması, F Enkaz Temizliği Planlaması, G Kültür Enkazının/ Kültür Molozunun Toplanması- Depolanması- Yerinde Onarım için Dağıtım Planlaması, L Müdahale Yöntemlerinin Belirlenmesi, N Geleneksel malzeme tedariki/ üretimi planlaması, P Yeni yapı malzemesi tedariki ve kullanımı planlaması ve R Tarihi doku içinde yer alan tescilsiz hasarlı yapılara ilişkin kararların alınması tabloları doktora tez çalışmasında ayrıntılı olarak verilmiştir.

korumaktayız? 21. yüzyıl dönümünde yaşanan savaş ve çatışmaların kültür mirası bağlamında etki ve sonuçlarındaki büyük değişikliklerle ilişkili konular, kültür mirasını korumak için yeni çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır.

4.

Savaş, çatışmaların ardından barış zamanında sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi, yerel toplulukların rolü, yerin ruhu/ hissi vb. düşünüldüğünde bu durumun/ sürdürülebilirliğin ancak göç eden insanların/ yerel kullanıcının geri dönüşü ve uygulamalara katılımıyla sağlanabileceği görülmektedir. Gerçekleşmiş olan kırsal ve kentsel büyük yıkımlar sonrası en çok rekonstrüksiyonda ihtiyaç duyulan geleneksel bilgi ve beceriler, buradan göç etmiş olan insanlarda mevcuttur.

Geri dönüş ve kültürel değerlerin korunmasının planlanması afet risk yönetiminde her evrede yer alması gereken başlıklardan biri olmalıdır. Bunun üzerine yasal dayanaklar oluşturulmalıdır. Öncelikle çok genel bir değinme bile olsa önümüzdeki yıllarda gerçekleşecek olan toplantılarda "çatışma, savaş sonrası geri dönüşü planlama, geleneksel bilginin sürdürülebilirliği, geri dönüşün mirasa katkısı, kültür mirası korunmasının sürdürülebilirliğe, yerel kapasite geliştirmeye, yerel yapı üretimi bilgisinin mekânında korunmasına katkısı" benzeri söylemlerle ifade edilmelidir. Ülke dışına göç edilmesi ile ilgili olan yasalara, geri dönüşün sağlıklı ve planlı bir şekilde sağlanabilmesini desteleyecek (zorlama olmaksızın), teşvikte bulunacak maddeler eklenmelidir. Uluslararası bir yasal düzenleme yayınlanmalıdır.

Ayrıca kültürel değerlerin korunmasının, geri dönüşe zemin oluşturan itici gücü oluşturacağını, "**geri eve dönüş**"ün, **çözüm yolunun önemli şartlarından** olduğu ve **sürdürülebilir geri dönüşün kültür mirasının korunmasıyla sağlanabileceği görülmektedir** (geleneksel malzeme, geleneksel teknikler, yerel malzeme/ yerel teknikler/ yerel kullanıcı ile birlikte yapılacak olan çalışmalardan/ programlardan/ modellerden geçmektedir). Göçlere bağlı olarak gerçekleşen **kaybolma riskini** azaltılmasında da geri dönüş **gereklidir**.

Çalışmada tarihi çevrede/ geleneksel dokuda/ zengin çok katmanlı mirasa sahip bölgelerde, yukarıda değinilen risklerin çözümlenmesi için oluşturulan model mevcut sorunlara programlı şekilde rehberlik etmekte/ çözüm önermektedir. Modelde yer alan tüm alt başlıklar süreç olarak sıralanmış, birbiri ile ilişkilendirilmiş özgün bir çalışmadır.

Çatışmanın/ savaşın başlaması- yayılması sürecinde ve çatışma/ savaş sırasında dış koordinasyon ve destek ofisinin çatışma bölgesinin dışında kurulması, detaylı durum/ hasar verilerinin toplanması, uluslararası antlaşmaların hatırlatılması, güncellenmiş çatışma analizi, kapasite koruma başlıkları altında detaylı olarak anlatılmaktadır.

Çatışma/ savaş sonrasında "eve dönüş ve tarihi doku rehabilitasyon sürecinin planlanması" evresinde öncelikle kültürel değerlerin korunmasında yapılması gereken, çalışmanın **kavramsal çerçevesini/ çatkısını** oluşturmaktır.

Hem ulusal hükümetler hem de uluslararası aktörler ne yazık ki çoğunlukla yerel halkın kapasitelerini, yerel dinamiklerini ve yerel girişimlerini kullanma konusunda başarısız olmaktadır. Bunun sebebi yerelin/ kullanıcının düşünülmediği/ uyumadığı programlar, **ülkenin yerel kaynaklarıyla ve özgün kullanıcısıyla** birlikte/ kullanıcının katılımıyla yapılmamasıdır. Birçok örnek olayda görülmektedir ki: fiziksel yeniden yapılandırma ve restorasyon çalışmalarının bir bölümünde başarısız olunmaktadır.

Türkiye, Lübnan, Irak gibi çok fazla göçmene ev sahipliği yapan ülkeler erken, barışçı, düzenli ve aşamalı bir dönüş tasarlamalıdır.

Geri dönüş gerçekleşeceği zaman özellikle **barınma konusunda plan** yapılması gerekmektedir. Savaş veya çatışma süresinde bazı bölgeler savaşta gerçekleşen zararlardan ötürü (radyoaktif madde kullanılan alanlar) bazı bölgeler ise politik

sebeplerden ötürü (sınır değişikliği) geri dönülemeyecek durumda olmaktadır. Bu ve benzeri durumlar için de özel olarak alternatifli çözümler geliştirilmesi gerekir.

Yeni yapılacak olanlar eskinin birikiminden yararlanmalıdır, tarafsız gözle mekâna/ insana/ kültüre bakılmalıdır. Kültür mirasının korunması öncelikli, çalışmalara başlanılmadan önce, bir yasal prosedür düzenlenmelidir. Yaşam alanları, mekânlar yeniden yaratılmalıdır. Katalizör dokunuşlar gerekmektedir (dini/ kutsal, referans veren yapıların yeniden yapılması gibi). Oluşabilecek eski kent söylemlerine rağmen özgünlük, bütünlük ve kültürel süreklilik sağlanması kavramsal altyapısı ile hareket edilmelidir.

Afet öncesi ve sırasında; **somut miras, tehlikelere karşı fiziksel bir savunma olmakta, somut olmayan miras, afet topluluk direncinin bir katalizörü olarak** mirasa katkı sağlamaktadır. Afet sonrasında somut ve somut olmayan miras: barınak, mal, hizmetler, kimliğin güçlendirilmesi ve sosyal uyum ile psikolojik destek; kurtarma için ekonomik bir varlık, karar verme ve iletişimi kolaylaştırma; bir eğitim aracı olarak katkı sağlayacaktır.

Rehabilitasyonun bir gelişim süreci olduğu ve bunun insanların ekonomik, sosyal, politik ve psikolojik bakımdan iyileşmelerine yardımcı olacağı bilinmelidir. Ancak fiziksel yapılanmanın iyileşmesi duygusal iyileşmeyi pozitif yönde tetiklemektedir. Bu sürecin kullanıcılarla birlikte tanımlanması zorunlu olan bir süreçtir.

Ayrıca, mevcut riskler değerlendirildiğinde savaş/ çatışmaya bağlı gerçekleşen göçlerde varılan tarihi çevrede/ dokuda oluşan riskler, kültür mirası üzerindeki etkisiyle ilgili sorunlar incelenmeli, çözümler üretilmeli ve de buradan çıkan sonuçlar ile daha detaylı yeni çalışmalara oluşturulmalıdır.

*Bu doktora çalışması YTÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir. Proje No: 2016-03-01-DOP01.

Kaynaklar

- Aygen, Z., (1992), Koruma ve Kullanıcı Katkısı Tarihsel Temeller ve Günümüzdeki Olanaklar, Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Barakat, S., (2010). After the Conflict Reconstruction and Development in the Aftermath of War, Replika Press Pvt. Ltd., India.
- Barakat, S., (2003). Housing Reconstruction After Conflict and Disaster, Humanitarian Practice Network at ODI, London.
- Emiroğlu H. ve Çakır M., (2008). "Yugoslavya'nın Dağılması Sürecinde Trans- Atlantik Dış Politika Parametreleri (1990-1995)", Avrasya Etüdüleri, 33 (1): 83-112.
- GPPAC, (2015). Conflict Analysis, Framework: Field Guidelines and Procedures- December 2015, Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict, Hague, Netherlands.
- Gündoğdu F., S. ve Ünal, Z., (2016), Güvenlik Sorunlarına Bağlı Gelişen Zorunlu Toplu Göçlerin Tarihi Çevre Üzerindeki Etkisi, ISEM2016, 3rd International Symposium on Environment and Morality, 4-6 November 2016, Alanya – Turkey, s. 476- 486.
- Hammond, L., 1999, Examining the Discourse of Repatriation: Towards a more proactive theory of return migration. In: Black, Richard & Khalid Koser (eds): The End of the Refugee Cycle? Refugee repatriation and reconstruction. New York: Berghahn Books.
- İSMEP Rehber Kitaplar, (2014). İstanbul Afet Müdahale Planı, İBB, İstanbul.
- Jigyasu, R., (2002). Reducing Disaster Vulnerability Through Local Knowledge and Capacity, the Case of Earthquake Prone Rural Communities in India and Nepal, Doktora Tezi, NTNU Norwegian University, Fen Bilimleri Enstitüsü, Norveç.
- Keister, K., (1990). "Main Street Makes Good", Historic Preservation, 5: 47; Aktarma: Aygen, Z., (1992), Koruma ve Kullanıcı Katkısı Tarihsel Temeller ve Günümüzdeki Olanaklar, Doktora Tezi.

- Kreimer, A., Eriksson, J., Muscat, R., Arnold, M. ve Scott C., (1998). The World Bank's Experience with Post-conflict Reconstruction, World Bank Operations Evaluation Department, The World Bank Washington, D.C.
- Kocalar, A. C., (2012). "Taşınmaz Kültürel ve Doğal Varlıklarını Koruma- Risk Yönetim Modeli (TKDVK-RYM) ve Önleyici Koruma Politikalarına Yönelik Disiplinler Arası Sistematik Bütüncül Yaklaşımlar", Cultural Heritage Protection In Times of Risk Challenges And Opportunities, 15- 17 Kasım 2012, İstanbul.
- Roger Zetter, (2010). "Land, Housing and The Reconstruction of The Built Environment", Replika Press Pvt. Ltd., Hindistan; Derleyen: Barakat, S., (2010). After the Conflict Reconstruction and Development in the Aftermath of War.
- Rogge, John R. 1994 Repatriation of Refugees. A not so simple 'optimum' solution. In: Allen, Tim & Hubert Morsink (eds.): When Refugees Go Home. London: James Currey & UNRISD.
- UN ITAP, (2002). Immediate and Transitional Assistance Programmes for the Ahhan People Report, United Nations Development Group (UNDG) and the Executive Committee on Humanitarian Affairs (ECHA), Afghanistan.
- Ünal, Z. G., ve Kaptan, M., (2012). "Doğal Afetlere Yatkın Bölgelerde Geleneksel Dokuyu ve Mekânın Ruhunu Korumak," Mimarlık, 49 (365): 58- 62.
- Vatan, M., (2015). "Nepal Depremi Sonrası Kültür Mirasının Korunması", Mimarlık Dergisi, 5(385): 1- 9.
- URL 1- Conflict Sensitivity, Conflict-sensitive approaches to development, humanitarian assistance and peace building, Chapter 2- Conflict Analysis, <http://www.conflictsensitivity.org/>, 7 Ocak 2016.
- URL 2- UNESCO, (2010). Managing Disaster Risks for World Heritage, UNESCO, Paris.
- URL 3- Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi, Tarihçe, <http://www.bioem.tsk.tr/>, 8 Ocak 2017.
- URL 4- Smithsonian Global, Safeguarding Cultural Heritage in Syria and Iraq, <https://global.si.edu/success-stories/safeguarding-cultural-heritage-syria-and-iraq>, 30 Aralık 2017.
- URL 5- World Bank, Post Conflict Reconstruction: The Role of the World Bank, http://www.publications.worldbank.org/catalog/contentdownload?revision_id=334431, 8 Ocak 2014.